

Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
GERARD HOGAN
föredraget den 15 juli 2021¹

Förenade målen C-33/20, C-155/20 och C-187/20

UK

mot

Volkswagen Bank GmbH (C-33/20)

och

RT,

SV,

BC

mot

Volkswagen Bank GmbH,

Skoda Bank, dotterföretag till Volkswagen Bank GmbH (C-155/20)

och

JL,

DT

mot

BMW Bank GmbH,

Volkswagen Bank GmbH (C-187/20)

(begäran om förhandsavgörande från Landgericht Ravensburg (Regiondomstolen i Ravensburg, Tyskland))

”Begäran om förhandsavgörande: – Konsumentskydd – Konsumentkrediter –
Direktiv 2008/48/EG – Artikel 10.2 – Krav på information som ska lämnas i avtalet –
Dröjsmålsränta – Artikel 14 – Uppsägningsrätt”

I. Inledning

1. Dessa framställningar om förhandsavgörande handlar i princip om kreditgivares skyldigheter att lämna viss information om kreditvillkor till konsumenter och om konsekvenserna vid fall av underlåtenhet att lämna sådan information. I princip baseras alla dessa framställningar på liknande faktiska omständigheter, eftersom de gäller tolkningen av artikel 10.2 a, d, l, r, s och t och

¹ Originalspråk: engelska.

artikel 14.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/48/EG av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG (EUT L 133, 2008, s. 66).

2. Framställningarna gjordes av Landgericht Ravensburg (Regiondomstolen i Ravensburg, Tyskland) mot bakgrund av tvister mellan olika konsumenter och billåneföretag i fråga om giltigheten av ansökningar om frånträdande som dessa konsumenter hade lämnat in. Samtliga ansökningar togs emot långt efter det att den period på 14 dagar från dagen för undertecknandet av kreditavtalet som föreskrivs i artikel 14.1 a i direktiv 2008/48 hade löpt ut, men de berörda konsumenterna hävdar att de har rätt att vidta denna åtgärd eftersom dessa avtal inte innehöll alla de uppgifter som krävdes enligt artikel 10 i direktivet. Dessa fall handlar alltså om den svåra – men avgörande – frågan om hur exakta uppgifter som ska anges i avtalet enligt artikel 10 samt hur nationella domstolar bör agera när konsumenter, till sin egen fördel, försöker utnyttja en eventuell brist på information.² Innan dessa frågor prövas ska det emellertid först erinras om de tillämpliga bestämmelserna.

II. Tillämpliga bestämmelser

A. Unionsrätt

3. I skälen 4–9, 18, 19, 30, 31 och 35 i direktiv 2008/48 anges följande:

- ”(4) Den praktiska och rättsliga situation som följer av skillnaderna [mellan lagarna i de olika medlemsstaterna i fråga om konsumentkrediter] innebär i vissa fall dels att konkurrensen mellan kreditgivare i gemenskapen snedvrids, dels att det uppstår hinder på den inre marknaden på grund av att medlemsstaterna antagit olika tvingande bestämmelser som är strängare än reglerna i [rådets] direktiv 87/102/EEG [av den 22 december 1986 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om konsumentkrediter (EGT L 42, 1987, s. 48; svensk specialutgåva, område 15, volym 7, s. 202)]. Det innebär att konsumenternas möjligheter att omedelbart använda sig av det gradvist ökande utbudet av gränsöverskridande konsumentkrediter inskränks. Denna snedvridning och inskränkning kan i sin tur leda till att efterfrågan på varor och tjänster påverkas.
- (5) Under de senaste åren har de kreditformer som erbjuds till och utnyttjas av konsumenter avsevärt förändrats. Nya kreditinstrument har vuxit fram och fortsätter att utvecklas. Det är därför nödvändigt att ändra gällande bestämmelser och att vid behov utvidga deras tillämpningsområde.
- (6) Enligt fördraget ska den inre marknaden omfatta ett område utan inre gränser, där fri rörlighet för varor och tjänster samt etableringsfrihet säkerställs. Framväxten av en öppnare och effektivare kreditmarknad inom området utan inre gränser är väsentlig för att främja utvecklingen av gränsöverskridande verksamhet.

² Dessa fall belyser också indirekt de ibland motstridiga synsätt som finns i unionens konsumenträtt när det gäller vissa skyldigheter att lämna information och ångerrätt, beroende på vilken typ av verksamhet som berörs, och därmed även det eventuella behovet av en fullständig översyn av de befintliga reglerna för att öka samstämmigheten mellan de olika bestämmelserna.

- (7) För att underlätta framväxten av en väl fungerande inre marknad för konsumentkrediter är det nödvändigt att föreskriva en harmoniserad ram på gemenskapsnivå på ett antal betydande områden. Med tanke på konsumentkreditmarknadens ständiga utveckling och den ökande rörligheten bland den europeiska befolkningen bör ett modernt regelverk för konsumentkrediter kunna skapas genom framtidsinriktade gemenskapsbestämmelser som kan anpassas efter kommande kreditformer och som ger medlemsstaterna den flexibilitet som krävs för genomförandet.
- (8) Det är viktigt att marknaden ger ett tillräckligt gott konsumentskydd för att säkra konsumenternas förtroende. På så sätt bör det vara möjligt för den fria rörligheten för krediterbudanden att fungera under bästa möjliga förutsättningar både för dem som erbjuder och för dem som efterfrågar tjänsterna, med vederbörlig hänsyn till särskilda förhållanden i de enskilda medlemsstaterna.
- (9) Det krävs fullständig harmonisering för att kunna tillförsäkra alla konsumenter i gemenskapen ett högt och likvärdigt konsumentskydd som tillvaratar deras intressen och för att det ska skapas en verklig inre marknad. Det bör därför inte vara tillåtet för medlemsstaterna att behålla eller införa andra nationella bestämmelser än de som föreskrivs i detta direktiv. Denna begränsning bör dock gälla endast då detta direktiv innehåller harmoniserade bestämmelser. Det bör således stå medlemsstaterna fritt att behålla eller införa andra nationella bestämmelser om det inte finns några sådana harmoniserade bestämmelser. Medlemsstaterna bör alltså exempelvis få behålla eller införa nationella bestämmelser om solidariskt ansvar för säljaren eller leverantören av tjänster och kreditgivaren. Ett annat exempel på en sådan möjlighet för medlemsstaterna kan vara att behålla eller införa nationella bestämmelser om uppsägning av ett kontrakt som avser varuförsäljning eller tillhandahållande av tjänster om konsumenten utnyttjar sin ångerrätt i samband med kreditavtalet. I detta avseende bör medlemsstaterna tillåtas att när det gäller kreditavtal med obestämd löptid fastställa en minimiperiod mellan den tidpunkt när kreditgivaren begär återbetalning och den dag när krediten ska återbetalas.
- ...
- (18) ... Det här direktivet bör emellertid innehålla särskilda regler för reklam om kreditavtal och vilken standardinformation som ska lämnas till konsumenterna så att de framför allt ska kunna jämföra olika erbjudanden. Sådan information bör ges på ett klart, kortfattat och framträdande sätt med hjälp av ett illustrerande exempel. ...
- (19) För att konsumenten ska kunna fatta ett välgrundat beslut bör denne innan avtalet ingås få tillräcklig information, som denne får ta med sig och begrunda, om villkor och kostnader för krediten samt om sina skyldigheter. För att säkerställa största möjliga öppenhet och jämförbarhet bör erbjudandena särskilt inbegripa uppgifter om den effektiva räntan för krediten, som bör beräknas på samma sätt inom hela gemenskapen...
- ...
- (30) Detta direktiv reglerar inte avtalsrättsliga frågor om giltigheten av kreditavtal. Medlemsstaterna får därför inom detta område behålla eller införa nationella bestämmelser som överensstämmer med gemenskapslagstiftningen. ...

(31) För att konsumenten ska känna till sina rättigheter och skyldigheter enligt kreditavtalet bör detta innehålla all det nödvändig information på ett klart och tydligt sätt.

...

(35) Om en konsument frånträder ett kreditavtal genom vilket han har erhållit varor, särskilt när det gäller avbetalningsköp eller ett hyres- eller leasingavtal med förvärvsskyldighet, bör detta direktiv inte påverka tillämpningen av någon bestämmelse i medlemsstaterna i frågor som rör återlämnande av varor eller frågor med sådan anknytning.”

4. Artikel 3 i direktivet, med rubriken ”Definitioner”, har följande lydelse:

”I detta direktiv gäller följande definitioner:

...

n) *kombinerat kreditavtal*: ett kreditavtal där:

- i) den berörda krediten uteslutande tjänar till att finansiera ett avtal om leverans av en viss vara eller tillhandahållande av en viss tjänst, och
- ii) dessa båda avtal objektivt sett utgör en kommersiell enhet; en kommersiell enhet ska anses föreligga om leverantören själv finansierar konsumentens kredit, eller, om den finansieras av tredje man, om kreditgivaren anlitar leverantörens tjänster i samband med att kreditavtalet förbereds eller ingås, eller om leveransen av en viss vara eller tillhandahållandet av en viss tjänst uttryckligen anges i kreditavtalet.”

5. I artikel 5 i direktiv 2008/48, med rubriken ”Förhandsinformation”, föreskrivs följande:

”1. I god tid innan en konsument blir bunden av ett kreditavtal eller ett erbjudande om kreditavtal ska kreditgivaren eller kreditförmedlaren, på grundval av de kreditvillkor som erbjuds av kreditgivaren samt, i förekommande fall, de önskemål som uttryckts och den information som tillhandahållits av konsumenten, lämna konsumenten den information som denne behöver för att kunna jämföra olika erbjudanden och fatta ett välgrundat beslut om huruvida ett kreditavtal ska ingås. Sådan information, på papper eller på något annat varaktigt medium, ska tillhandahållas genom blanketten ’Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation’ i bilaga II. Kreditgivaren ska anses ha uppfyllt informationskraven i denna punkt och i artikel 3.1 och 3.2 i [Europaparlamentets och rådets] direktiv 2002/65/EG [av den 23 september 2002 om distansförsäljning av finansiella tjänster till konsumenter och om ändring av rådets direktiv 90/619/EEG samt direktiven 97/7/EG och 98/27/EG (EGT L 271, 2002, s. 16)] om han har tillhandahållit ’Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation’.

2. Denna information ska upplysa om följande:

...

l) Tillämplig dröjsmålsränta och villkoren för ändring av denna samt eventuella avgifter när avtalsförpliktelser inte fullgörs.

...”

6. I artikel 10 i detta direktiv, som har rubriken ”Information som ska ges i kreditavtal”, föreskrivs följande:

”1. Kreditavtal ska upprättas i pappersform eller på något annat varaktigt medium.

Alla avtalsparter ska få ett exemplar av kreditavtalet. Denna artikel ska inte påverka eventuella nationella bestämmelser som överensstämmer med gemenskapslagstiftningen och som avser giltigheten av ingåendet av kreditavtal.

2. Kreditavtalet ska på ett klart och kortfattat sätt innehålla uppgift om följande:

...

l) Tillämplig dröjsmålsränta enligt de villkor som är tillämpliga när kreditavtalet ingås och villkoren för ändring av denna samt i tillämpliga fall avgifterna när avtalsförpliktelser inte fullgörs.

...

t) Uppgift om huruvida det finns tillgång till en mekanism för klagomål och prövning utanför domstol för konsumenten och hur denne i så fall ska gå till väga.

...”

7. I artikel 14 i direktiv 2008/48, som har rubriken ”Ångerrätt”, föreskrivs följande:

”1. Konsumenten ska ha rätt att inom 14 kalenderdagar frånträda kreditavtalet utan att behöva ange några skäl.

Denna ångerfrist ska börja löpa

a) antingen från och med den dag kreditavtalet ingås, eller

b) från och med den dag då konsumenten får avtalsvillkoren och informationen i enlighet med artikel 10, om denna dag infaller senare än den dag som avses i led a i detta stycke.

...

3. Om konsumenten utnyttjar ångerrätten, ska denne

...

b) till kreditgivaren betala kapitalet och upplupen ränta på detta kapital från och med det datum då krediten utnyttjades till och med det datum då kapitalet återbetalas, utan onödigt dröjsmål och senast 30 kalenderdagar efter det att meddelandet om att konsumenten frånträder avtalet har sänts till kreditgivaren. Räntebeloppet ska beräknas på grundval av den kreditränta som avtalats. Kreditgivaren ska inte ha rätt till någon annan kompensation från konsumenten om denne frånträder avtalet, fränsett kompensation för icke återbetalningsbara avgifter som erlagts av kreditgivaren till den offentliga förvaltningen.”

8. I artikel 15.1 i direktivet, som har rubriken ”Kombinerade kreditavtal”, föreskrivs följande:

”Om konsumenten har utnyttjat sin ångerrätt på grundval av gemenskapsrätten i samband med ett avtal om leverans av varor eller tillhandahållande av en tjänst, ska denne inte heller längre vara bunden av ett kombinerat kreditavtal.”

9. I artikel 22.1 i direktiv 2008/48, med rubriken ”Harmonisering och detta direktivs tvingande karaktär”, föreskrivs följande:

”I den mån detta direktiv innehåller harmoniserade bestämmelser får medlemsstaterna inte behålla eller införa andra bestämmelser i sin nationella lagstiftning som skiljer sig från vad som fastställs i detta direktiv.”

B. Tysk rätt

10. I artikel 247 3–7 §§ i Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (promulgationslagen till Tysklands civillag) av den 21 september 1994 (BGBl. 1994 I, s. 2494, och rättelse BGBl. 1997 I, s. 1061), i den version som är tillämplig på de faktiska omständigheterna i det nationella målet (nedan kallad EGBGB), med rubriken ”Krav på uppgifter i fråga om konsumentlåneavtal, ekonomiska bidrag mot ersättning och försäljningsavtal”, föreskrivs följande:

”3 § Innehåll i information innan avtal ingås

1. Den information som lämnas innan avtalet ingås ska innehålla följande:

...

2. Typen av lån

...

9. Villkoren för att ge tillgång till medel

...

11. Dröjsmålsränta och hur den får ändras samt i förekommande fall kostnader när avtalsförpliktelser inte fullgörs.

...

6 § Avtalets innehåll

1. Följande information ska lämnas på ett tydligt och begripligt sätt i konsumentkreditavtalet:

1. Den information som anges i 3 § stycke 1, led 1–14 och stycke 4.

...

5. Det förfarande som ska följas för att säga upp avtalet.

...

7 § Övrig information i avtalet

1. Följande information ska lämnas på ett tydligt och begripligt sätt i konsumentkreditavtalet, i den mån detta är relevant för avtalet:

...

3. Metoden för beräkning av kompensation vid förtidsåterbetalning av lånet, förutsatt att långivaren har för avsikt att utöva sin rätt till en sådan kompensation om låntagaren betalar tillbaka lånet i förtid.

4. Låntagarens tillgång till en mekanism för klagomål och prövning utanför domstol och, i förekommande fall, villkoren för sådan tillgång.

...”

11. I 247 § i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (civillagen, nedan kallad BGB), i den version som var tillämplig på omständigheterna i det nationella målet, anges följande:

”1. Basräntan ska vara 3,62 procent. Räntan ska den 1 januari respektive den 1 juli varje år justeras med de procentenheter med vilka referensvärdet har ökat eller minskat sedan förra justeringen. Referensvärdet motsvarar den ränta som har fastställts av Europeiska centralbanken [(ECB)] för den senaste huvudsakliga refinansieringstransaktion som har genomförts före den första kalenderdagen det berörda halvåret.

2. Deutsche Bundesbank [Tysklands centralbank] ska offentliggöra basräntan i *Bundesanzeiger* [den tyska officiella tidningen] omedelbart efter de datum som anges i första stycket andra meningen.”

12. I 288 § stycke 1 BGB, med rubriken ”Dröjsmålsränta och annan kompensation” anges följande:

”Varje penningsskuld ska omfattas av dröjsmålsränta efter förfallodagen. Den årliga dröjsmålsräntan ska vara fem procentenheter över basräntan.”

13. 355 § BGB, med rubriken ”Ångerrätt vid konsumentavtal”, har följande lydelse:

”1. Om en konsument i enlighet med lagstiftningen har tillerkänts en ångerrätt ska konsumenten och näringsidkaren inte längre vara bundna av sina viljeförklaringar vid avtalets ingående, om konsumenten frånträder sin viljeförklaring i rätt tid. ...

2. Ångerfristen är 14 dagar. Om inte annat föreskrivs ska den inledas när avtalet ingås.”

14. I 356b § stycke 2 BGB, med rubriken ”Rätt att frånträda konsumentkreditavtal, anges följande:

”Om det dokument som överlämnas till låntagaren enligt stycke 1 inte innehåller de obligatoriska uppgifter som föreskrivs i 492 § stycke 2 ska tidsfristen inte börja löpa förrän denna brist har avhjälpits i enlighet med 492 § stycke 6...”

15. I 357 § stycke 1 BGB, med rubriken ”Rättsföljder av uppsägning av avtal som har ingåtts utanför affärslokaler och på distans, med undantag för avtal om finansiella tjänster”, föreskrivs följande:

”De fördelar som erhålls ska återlämnas senast efter 14 dagar.”

16. I 357a § stycke 1 BGB, med rubriken ”Rättsföljder av att avtal om finansiella tjänster frånträds”, anges följande:

”Erhållna fördelar ska återlämnas senast efter 30 dagar.”

17. 358 § BGB, med rubriken ”Avtal i samband med det avtal som frånträts”, har följande lydelse:

”...

2. Om konsumenten på ett giltigt sätt har återkallat sin viljeförklaring om att ingå ett konsumentkreditavtal på grundval av 495 § stycke 1 eller 514 § stycke 2 första meningen ska denne inte heller längre vara bunden av sin viljeförklaring om att ingå ett avtal om leverans av varor eller tillhandahållande av en annan tjänst i samband med det konsumentkreditavtalet.

3. Ett avtal om tillhandahållande av varor eller andra tjänster och ett kreditavtal i enlighet med styckena 1 och 2 ska slås ihop om krediten används för att finansiera hela eller delar av det andra avtalet och om de båda bildar en ekonomisk enhet. En sådan enhet ska godtas, särskilt om leverantören själv finansierar konsumentens motprestation, eller, om den finansieras av tredje man, om kreditgivaren anlitar leverantörens tjänster i samband med att kreditavtalet förbereds eller ingås.

4. 355 § stycke 1 och, beroende på typen av åtföljande avtal, 357–357b §§ ska tillämpas på motsvarande sätt på frånträddandet av det åtföljande avtalet, oavsett marknadsföringsmetod ... Kreditgivaren ska gentemot konsumenten överta leverantörens rättigheter och skyldigheter till följd av det åtföljande avtalet i fråga om rättsföljderna av frånträddande om lånebeloppet redan har betalats till leverantören vid den tidpunkt då frånträddandet träder i kraft.”

18. I 491a § stycke 1 BGB, med rubriken ”Skyldighet att lämna information innan avtal ingås i samband med kreditavtal med konsumenter”, föreskrivs följande:

”I samband med ett kreditavtal som ingås med en konsument ska kreditgivaren informera låntagaren om de frågor som följer av 247 § [EGBGB] i den form som föreskrivs i den artikeln.”

19. I 492 § BGB, med rubriken ”Skriftlig form, avtalets innehåll”, föreskrivs följande:

”1. Konsumentkreditavtal ska upprättas skriftligen, om inte en mer bindande form föreskrivs. ...

2. Avtalet ska innehålla den information som föreskrivs i 247 § styckena 6–13 [EGBGB] för kreditavtal med konsumenter.

...

5. Den information som kreditgivare ska lämna till låntagaren efter det att avtalet har ingåtts ska ges på ett varaktigt medium.”

20. 495 § stycke 1 BGB, med rubriken ”Ångerrätt; ångerfrist” har följande lydelse:

”När det gäller ett kreditavtal som har ingåtts med en konsument har låntagaren ångerrätt i enlighet med 355 § BGB.”

III. De faktiska omständigheterna i de nationella målen och tolkningsfrågorna

A. Mål C-33/20

21. I december 2015 köpte UK, en konsument, en bil. För att finansiera köpet betalade konsumenten en handpenning och ingick ett konsumentkreditavtal som innefattade en låneförsäkring. Konsumentkreditavtalet innehåller följande upplysning:

”Om avtalet sägs upp kommer vi att debitera lagstadgad dröjsmålsränta. Den årliga dröjsmålsräntan är 5 procentenheter över gällande basräntesats.”

22. I det berörda kreditavtalet anges dock inte den gällande dröjsmålsräntan i siffror och inte heller anges den referensränta som används för att fastställa den dröjsmålsränta som var tillämplig när avtalet undertecknades, det vill säga den ränta som avses i 247 § i BGB. Den nationella domstolen anser att kreditavtalets lydelse inte uppfyller kreditgivarens skyldighet att ange mekanismen för ändring av dröjsmålsräntan.

23. Den hänskjutande domstolen konstaterar dock att UK innan det berörda avtalet ingicks fick ett dokument med titeln ”Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation” som hade upprättats i enlighet med den mall som anges i bilaga II till direktiv 2008/48 och där det anges att basräntan fastställs av Deutsche Bundesbank den 1 januari respektive den 1 juli varje år. Den hänskjutande domstolen anser emellertid att den informationen inte kan anses ingå i avtalet eftersom det berörda kreditinstitutet har underlåtit att uppfylla en formell bestämmelse i 492 § stycke 1 i BGB, utan att ytterligare förtydliga räckvidden för den berörda formella bestämmelsen.

24. UK gjorde regelbundna månadsamorteringar. Lång tid efter det att perioden på fjorton dagar från avtalets ingående hade löpt ut, men innan lånet hade återbetalats i sin helhet, ansökte UK dock om frånträdande av det berörda avtalet. Han hävdade att den sena ansökan om frånträdande ändå skulle vara giltig, eftersom Volkswagen Bank inte hade gett honom all information som krävs enligt den tyska lagstiftning som införlivar direktiv 2008/48. Volkswagen Bank avvisade ansökan.

25. UK väckte därför talan och begärde att det skulle fastställas att han som köpare inte var skyldig att betala de återstående månatliga amorteringarna, i gengäld mot att den köpta bilen lämnades tillbaka. UK begärde också att alla månatliga amorteringar inklusive ränta och den handpenning som han redan hade betalat till säljaren skulle betalas tillbaka.

26. Den hänskjutande domstolen hyser tvivel om huruvida den information som lämnas i avtalet uppfyller kraven i 492 § BGB jämförd med 247 § EGBGB med hänsyn till tolkningen av direktiv 2008/48. Mot denna bakgrund beslutade Landgericht Ravensburg (Regiondomstolen i Ravensburg) att vilandeförklara målet och hänskjuta följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

”1) Ska artikel 10.2 led l i [direktiv 2008/48] tolkas på så sätt att

- a) den vid kreditavtalets ingående gällande dröjsmålsräntan ska meddelas som ett absolut tal i kreditavtalet, eller att åtminstone den gällande referensräntan (i det nu aktuella fallet basräntesatsen enligt 247 § [BGB]), utifrån vilken den gällande dröjsmålsräntesatsen beräknas genom ett tillägg (i det nu aktuella fallet av fem procentenheter enligt 288 § stycke 1 andra meningen BGB), ska anges som ett absolut tal, och
 - b) mekanismen för ändring av dröjsmålsräntan ska förklaras konkret i kreditavtalet, eller att det åtminstone ska hänvisas till de nationella bestämmelser av vilka ändringen av dröjsmålsräntan framgår (247 § och 288 § stycke 1 andra meningen BGB)?
2. Ska artikel 10.2 led r i [direktiv 2008/48] tolkas på så sätt att det i kreditavtalet ska anges en konkret, för konsumenten begriplig metod för beräkning av kompensation vid förtidsåterbetalning av lånet, så att konsumenten åtminstone kan göra en ungefärlig beräkning av kompensationen vid uppsägning i förtid?
 3. Ska artikel 10.2 led s i [direktiv 2008/48] tolkas på så sätt att
 - a) också avtalsparternas rätt till uppsägning som regleras i den nationella rätten ska anges i kreditavtalet, och i synnerhet också låntagarens rätt att säga upp avtalet på grund av särskilda skäl enligt 314 § BGB vid låneavtal med begränsad löptid, och att
 - b) den föreskrivna fristen och formen för uppsägning, när rätten att säga upp avtalet utövas, ska anges i kreditavtalet i samband med all rätt till uppsägning för parterna i kreditavtalet?"

B. Mål C-155/20

27. Den 24 juli 2014, den 3 januari 2015 respektive den 23 maj 2015 ingick tre olika konsumenter, BC, RT och SV, kreditavtal med Volkswagen Bank och Skoda Bank, ett dotterföretag till Volkswagen Bank, för att köpa bilar för privat bruk från bilhandlare. Omständigheterna liknar dem i mål C-33/20, bortsett från att SV och BC frånträdde avtalet efter det att lånet hade återbetalats i sin helhet. När det gäller SV hade hon redan sålt bilen till den bilhandlare som ursprungligen hade sålt den till henne, innan hon utövade sin ångerrätt. SV har i detta avseende anfört att hon, till följd av att hon utövade sin ångerrätt, har rätt till återbetalning av skillnaden mellan priset, inklusive ränta, och vidareförsäljningspriset.

28. När det gäller de berörda avtalen konstaterar den hänskjutande domstolen att den anser att de handlingar med rubriken "Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation", som överlämnats till RT, SV och BC, inte enligt tysk rätt kan anses utgöra en del av kreditavtalet, eftersom dessa dokument inte uppfyller de formella kraven på sidnumrering enligt 492 § stycke 1 BGB.

29. Den hänskjutande domstolen har även påpekat att vad gäller de villkor på vilka kreditgivaren får upphäva det berörda avtalet av särskilda skäl, anges det inte i dessa avtal i vilken form ett sådant upphävande måste ske och inte heller inom vilken tidsfrist som kreditgivaren måste upphäva avtalet. Inte heller anges låntagarens rätt att upphäva avtalet i enlighet med 314 § BGB.

30. Mot denna bakgrund beslutade Landgericht Ravensburg (Regiondomstolen i Ravensburg, Tyskland) att vilandeförklara målet och hänskjuta följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

"1. Ska artikel 10.2 led l i [direktiv 2008/48] tolkas på så sätt att

- a) den vid kreditavtalets ingående gällande dröjsmålsräntan ska meddelas som ett absolut tal i kreditavtalet, eller att åtminstone den gällande referensräntan (i det nu aktuella fallet basräntesatsen enligt 247 § [BGB]), utifrån vilken den gällande dröjsmålsräntesatsen beräknas genom ett tillägg (i det nu aktuella fallet av fem procentenheter enligt 288 § stycke 1 andra meningen BGB), ska anges som ett absolut tal?
 - b) mekanismen för ändring av dröjsmålsräntan ska förklaras konkret i kreditavtalet, eller att det åtminstone ska hänvisas till de nationella bestämmelser av vilka ändringen av dröjsmålsräntan framgår (247 § och 288 § stycke 1 andra meningen BGB)?
2. Ska artikel 10.2 led r i [direktiv 2008/48] tolkas på så sätt att det i kreditavtalet ska anges en konkret, för konsumenten begriplig metod för beräkning av kompensation vid förtidsåterbetalning av lånet, så att konsumenten åtminstone kan göra en ungefärlig beräkning av kompensationen vid uppsägning i förtid?
3. Ska artikel 10.2 led s i direktiv 2008/48 tolkas så, att
- a) också avtalsparternas rätt till uppsägning som regleras i den nationella rätten ska anges i kreditavtalet, och i synnerhet också låntagarens rätt att säga upp avtalet på grund av särskilda skäl enligt 314 § BGB vid låneavtal med begränsad löptid,
 - b) (för det fall att fråga a besvaras nekande) den inte utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken en särskild uppsägningsrätt som föreskrivs i nationell rätt utgör en sådan uppgift som ska anges, i den mening som avses i artikel 10.2 led s i [direktiv 2008/48],
 - c) den föreskrivna fristen och formen för uppsägning, när rätten att säga upp avtalet utövas, ska anges i kreditavtalet i samband med all rätt till uppsägning för parterna i kreditavtalet?
4. Får en kreditgivare, i fråga om konsumentkreditavtal, inte åberopa en invändning om att konsumenten har förverkat sin rätt att frånträda avtalet enligt artikel 14.1 första meningen i [direktiv 2008],
- a) när en av de uppgifter som ska lämnas enligt artikel 10.2 i [direktiv 2008/48] inte vederbörligen har angetts i kreditavtalet och inte heller har meddelats på ett korrekt sätt vid ett senare tillfälle, vilket innebär att ångerfristen enligt artikel 14.1 i [direktiv 2008/48] inte har börjat löpa,
 - b) (för det fall att fråga a besvaras nekande) när påståendet om förverkande huvudsakligen grundar sig på den tid som förflutit sedan avtalet ingicks och/eller på att båda avtalsparter har fullgjort avtalet i dess helhet och/eller kreditgivaren förfogar över det lånebelopp som återkrävts eller säkerheterna har återlämnats och/eller (när det rör sig om ett köpeavtal som är bundet till kreditavtalet) på att konsumenten har använt eller sålt det föremål som finansierats, men konsumenten, vid den tidpunkt då de relevanta omständigheterna inträffade, inte kände till att denne hade fortsatt ångerrätt, att okunnighet om detta inte kunde tillskrivas konsumenten, samt att kreditgivaren inte heller kunde utgå från att konsumenten hade sådan kännedom?

5. Får en kreditgivare, i fråga om konsumentkreditavtal, inte åberopa en invändning om att konsumenten har utövat sin rätt att frånträda avtalet enligt artikel 14.1 första meningen i direktiv [2008/48] på ett sätt som innebär rättsmissbruk,
- a) när en av de uppgifter som ska lämnas enligt artikel 10.2 i [direktiv 2008/48] inte vederbörligen har angetts i kreditavtalet och inte heller har meddelats på ett korrekt sätt vid ett senare tillfälle, vilket innebär att ångerfristen enligt artikel 14.1 i [direktiv 2008/48] inte har börjat löpa,
 - b) (för det fall att fråga a besvaras nekande) när påståendet om rättsmissbruk huvudsakligen grundar sig på den tid som förflutit sedan avtalet ingicks och/eller på att båda avtalsparter har fullgjort avtalet i dess helhet och/eller kreditgivaren förfogar över det lånebelopp som återkrävts eller säkerheterna har återlämnats och/eller (när det rör sig om ett köpeavtal som är bundet till kreditavtalet) på att konsumenten har använt eller sålt det föremål som finansierats, men konsumenten, vid den tidpunkt då de relevanta omständigheterna inträffade, inte kände till att denne hade fortsatt ångerrätt, att okunnighet om detta inte kunde tillskrivas konsumenten, samt att kreditgivaren inte heller kunde utgå från att konsumenten hade sådan kännedom?”

C. Mål C-187/20

31. Den 4 maj 2017 och den 23 mars 2019 ingick två konsumenter, JL och DT, separata kreditavtal med BMW Bank respektive Audi Bank (ett dotterföretag till Volkswagen Bank) för att köpa en bil för privat bruk. Precis som i fallet med UK i mål C-33/20 och RT i mål C-155/20 ville dessa konsumenter frånträda sina låneavtal lång tid efter det att 14 dagar hade gått sedan avtalen ingicks, men innan de hade återbetalats i sin helhet. Även i dessa fall motiverade konsumenterna sin sena begäran genom att hävda att ångerfristen inte hade inletts på grund av att bristande information hade lämnats i de berörda avtalen.

32. När det gäller de avtal som berörs i dessa båda fall lyfter den hänskjutande domstolen fram följande grunder.

33. För det första anges det inte exakt i avtalen vilken typ av lån det är fråga om. I båda fallen anges dock i ”Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation”,³ som enligt bestämmelserna i tysk rätt utgör en integrerad del av avtalshandlingarna, att det är fråga om ett lån som ska betalas i lika stora månatliga amorteringar och omfattas av en fast ränta.⁴

34. För det andra anges i båda avtalen att lånet kommer att betalas ut till säljaren när bilen levereras. Inget av avtalen innehåller dock någon klausul om att skyldigheten att betala försäljningspriset till säljaren till det beloppet upphör när pengarna har betalats ut, och att köparen får kräva att säljaren levererar bilen efter det att försäljningspriset har betalats i sin helhet.

35. När det för det tredje gäller informationen om dröjsmålsränta anges i det avtal som ingicks av JL att ”[o]m låntagaren... inte betalar i tid kommer dröjsmålsränta att debiteras med en årlig ränta om fem procentenheter över den gällande basräntan. Basräntan fastställs den 1 januari och den 1 juli varje år och offentliggörs i *Bundesanzeiger* (den federala officiella tidningen) av Deutsche

³ När det gäller dessa handlingar verkar den hänskjutande domstolen inte anse att de påverkas av det problem med sidnumreringen som konstaterats i målen C-33/20 och C-155/20 och att de därför ur tysk rättssynpunkt kan betraktas som en del av avtalet.

⁴ I DT:s avtal anges även att lånet ska återbetalas i form av lika stora månatliga amorteringar samt en större slutlig avbetalning.

Bundesbank.” När det gäller DT innehåller låneavtalet följande information om den tillämpliga dröjsmålsräntan: ”Efter uppsägning av avtalet kommer vi att debitera lagstadgad dröjsmålsränta. Den årliga dröjsmålsräntan är 5 procentenheter över gällande basräntesats.” Dessutom anges följande i Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation: ”Den årliga dröjsmålsräntan är 5 procentenheter över gällande basräntesats. Basräntan fastställs av Deutsche Bundesbank den 1 januari och den 1 juli varje år.”

36. Den hänskjutande domstolen menar dock i båda dessa fall att de tillhandahållna handlingarna inte innehåller någon förklaring om att den basränta som Deutsche Bundesbank offentliggör motsvarar räntan för den senaste refinansieringstransaktion som har genomförts av ECB och det hänvisas inte heller till 247 § stycke 1 BGB, där denna information nämns.

37. För det fjärde konstaterar den hänskjutande domstolen att de dokument som lämnas till konsumenterna innehåller de viktigaste parametrar som kommer att beaktas för att fastställa den kompensation som ska betalas vid förtidsåterbetalning, men inte den exakta formeln för beräkning av denna kompensation.

38. För det femte konstaterar den hänskjutande domstolen att även om det i de berörda avtalen hänvisas till låntagarens rätt att säga upp avtalet om det finns särskilda skäl, innehåller avtalen varken någon hänvisning till 314 § BGB eller någon uppgift om formen och tidsfristen för att begära en sådan uppsägning.

39. För det sjätte konstaterar den hänskjutande domstolen att det i de berörda avtalen anges att det går att vända sig till Ombudsmann der privaten Banken (den tyska ombudsmannen för privatbanker) för att lösa tvister med banken och att förfarandereglerna för hantering av klagomål från kunder inom den tyska bankindustrin (Verfahrensordnung für die Schlichtung von Kundenbeschwerden im deutschen Bankgewerbe), som styr ombudsmannens hantering av sådana klagomål, finns tillgängliga på begäran eller går att läsa på webbplatsen för Bundesverband der Deutschen Banken e. V. (den tyska bankföreningen), www.bdb.de. I avtalen anges också att eventuella klagomål ska lämnas in skriftligen till enheten för kundklagomål hos den tyska bankföreningen. I det avtal som undertecknades av DT anges också det faxnummer och den e-postadress som sådana klagomål kan skickas till. Den hänskjutande domstolen påpekar dock att villkoren för tillåtlighet i fråga om vilket innehåll klagomålet ska ha enligt punkt tre i förfarandereglerna för det organet inte anges i det berörda avtalet.

40. Mot denna bakgrund beslutade Landgericht Ravensburg (Regiondomstolen i Ravensburg) att vilandeförklara målet och hänskjuta följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

1. Ska artikel 10.2 led a i [direktiv 2008/48] tolkas så, att det med hänsyn till typen av kredit kan vara nödvändigt att ange att detta är ett kombinerat kreditavtal och/eller att det är ett kreditavtal med begränsad löptid?
2. Ska artikel 10.2 led d i direktiv 2008/48 tolkas så, att det i villkoren för utnyttjande av krediten, när det är fråga om ett kombinerat kreditavtal som tecknats i syfte att finansiera köpet av en vara och kreditbeloppet utbetalas till säljaren, ska anges att låntagaren befrias från betalningsansvar avseende köpeskillingen till ett belopp som motsvarar det utbetalade kreditbeloppet och att säljaren, under förutsättning att hela köpeskillingen betalats, är skyldig att överlämna varan till låntagaren?
3. Ska artikel 10.2 led l i direktiv 2008/48 tolkas så, att

- a) den vid kreditavtalets ingående gällande dröjsmålsräntan ska meddelas som ett absolut tal i kreditavtalet, eller att åtminstone den gällande referensräntan (i det nu aktuella fallet basräntesatsen enligt 247 § [BGB]), utifrån vilken den gällande dröjsmålsräntesatsen beräknas genom ett tillägg (i det nu aktuella fallet av fem procentenheter enligt 288 § stycke 1 andra meningen BGB), ska anges som ett absolut tal, och
 - b) mekanismen för ändring av dröjsmålsräntan ska förklaras konkret i kreditavtalet, eller att det åtminstone ska hänvisas till de nationella bestämmelser av vilka ändringen av dröjsmålsräntan framgår (247 § och 288 § stycke 1 andra meningen BGB)?
4. a) Ska artikel 10.2 led r i [direktiv 2008/48] tolkas på så sätt att det i kreditavtalet ska anges en konkret, för konsumenten begriplig metod för beräkning av kompensation vid förtidsåterbetalning av lånet, så att konsumenten åtminstone kan göra en ungefärlig beräkning av kompensationen vid uppsägning i förtid?
- b) (För det fall att ovanstående fråga a besvaras jakande):
- Utgör artikel 10.2 led r och artikel 14.1 andra meningen i direktiv 2008/48 hinder för en bestämmelse i nationell lagstiftning, i vilken det föreskrivs att ångerfristen, trots att de uppgifter som ska anges enligt artikel 10.2 led r i direktiv 2008/48 är ofullständiga, ska börja löpa vid tidpunkten för avtalets ingående och att den enda rättsföljden av detta är att kreditgivarens rätt till kompensation för förtidsåterbetalning upphör?
5. Ska artikel 10.2 led s i direktiv 2008/48 tolkas så, att
- a) också avtalsparternas rätt till uppsägning som regleras i den nationella rätten ska anges i kreditavtalet, och i synnerhet också låntagarens rätt att säga upp avtalet på grund av särskilda skäl enligt 314 § BGB vid låneavtal med begränsad löptid, och att paragrafen i vilken denna rätt till uppsägning regleras också ska anges uttryckligen,
 - b) (för det fall att ovanstående fråga a besvaras nekande):
- den inte utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken en särskild uppsägningsrätt som föreskrivs i nationell rätt utgör en sådan uppgift som ska anges, i den mening som avses i artikel 10.2 led s i direktiv [2008/48],
- c) den föreskrivna fristen och formen för uppsägning, när rätten att säga upp avtalet utövas, ska anges i kreditavtalet i samband med all rätt till uppsägning för parterna i kreditavtalet?
6. Ska artikel 10.2 led t i direktiv 2008/48 tolkas så, att de huvudsakliga formella förutsättningarna för att inge klagomål och/eller för att begära prövning utanför domstol inom ramen för en mekanism för klagomål och prövning utanför domstol ska anges i kreditavtalet? Är det otillräckligt att i detta sammanhang hänvisa till att förfarandereglerna som gäller för mekanismen för klagomål och prövning utanför domstol kan hämtas på internet?
7. Får en kreditgivare, i fråga om konsumentkreditavtal, inte åberopa en invändning om att konsumenten har förverkat sin rätt att frånträda avtalet enligt artikel 14.1 första meningen i [direktiv 2008/48],

a) när en av de uppgifter som ska lämnas enligt artikel 10.2 i [direktiv 2008/48] inte vederbörligen har angetts i kreditavtalet och inte heller har meddelats på ett korrekt sätt vid ett senare tillfälle, vilket innebär att ångerfristen enligt artikel 14.1 i [direktiv 2008/48] inte har börjat löpa,

b) (för det fall att ovanstående fråga a besvaras nekande):

när påståendet om förverkande huvudsakligen grundar sig på den tid som förflutit sedan avtalet ingicks, och/eller på att båda avtalsparter har fullgjort avtalet i dess helhet, och/eller kreditgivaren förfogar över det lånebelopp som återkrävts eller säkerheterna har återlämnats och/eller (när det rör sig om ett köpeavtal som är bundet till kreditavtalet) på att konsumenten har använt eller sålt det föremål som finansierats, men konsumenten, vid den tidpunkt då de relevanta omständigheterna inträffade, inte kände till att denne hade fortsatt ångerrätt, att okunnighet om detta inte kunde tillskrivas konsumenten, samt att kreditgivaren inte heller kunde utgå från att konsumenten hade sådan kännedom?

8. Får en kreditgivare, i fråga om konsumentkreditavtal, inte åberopa en invändning om att konsumenten har utövat sin rätt att frånträda avtalet enligt artikel 14.1 första meningen i [direktiv 2008/48] på ett sätt som innebär rättsmissbruk,

a) när en av de uppgifter som ska lämnas enligt artikel 10.2 i [direktiv 2008/48] inte vederbörligen har angetts i kreditavtalet och inte heller har meddelats på ett korrekt sätt vid ett senare tillfälle, vilket innebär att ångerfristen enligt artikel 14.1 i [direktiv 2008/48] inte har börjat löpa,

b) (för det fall att ovanstående fråga a besvaras nekande):

när påståendet om rättsmissbruk huvudsakligen grundar sig på den tid som förflutit sedan avtalet ingicks, och/eller på att båda avtalsparter har fullgjort avtalet i dess helhet, och/eller kreditgivaren förfogar över det lånebelopp som återkrävts eller säkerheterna har återlämnats och/eller (när det rör sig om ett köpeavtal som är bundet till kreditavtalet) på att konsumenten har använt eller sålt det föremål som finansierats, men konsumenten, vid den tidpunkt då de relevanta omständigheterna inträffade, inte kände till att denne hade fortsatt ångerrätt, att okunnighet om detta inte kunde tillskrivas konsumenten, samt att kreditgivaren inte heller kunde utgå från att konsumenten hade sådan kännedom?"

IV. Bedömning

41. I enlighet med domstolens begäran kommer jag i mitt förslag till avgörande att endast behandla följande frågor:

- den första frågan i mål C-33/20, den första frågan i mål C-155/20 och den tredje frågan i mål C-187/20;
- den sjätte frågan i mål C-187/20;
- den fjärde frågan i mål C-155/20 och den sjunde frågan i mål C-187/20;
- den femte frågan i mål C-155/20 och den åttonde frågan i mål C-187/20.

A. Inledande synpunkter

42. Inledningsvis bör det påpekas att ett direktiv i sig inte kan medföra skyldigheter för en enskild person och därför inte kan åberopas som sådant gentemot enskilda personer. För att säkerställa att de omfattas av rättsligt skydd enligt bestämmelserna i unionsrätten är de nationella domstolar som ska tolka den nationella rätten skyldiga att *så långt det är möjligt* tolka den mot bakgrund av det berörda direktivets lydelse och syfte, för att uppnå det resultat som föreskrivs i det direktivet.⁵ Denna skyldighet att göra en direktivkonform tolkning begränsas emellertid av allmänna rättsprinciper, framför allt principen om rättsäkerhet, på så sätt att den inte kan tjäna som grund för att tolka nationell rätt *contra legem*.⁶ Svaren på den hänskjutande domstolens frågor får alltså enbart åberopas av de sökande gentemot sina respektive kreditinstitut om den nationella lagstiftning som införlivar direktiv 2008/48 med tillämpning av de erkända tolkningsmetoderna kan tolkas i enlighet med de svaren. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva huruvida så är fallet.

43. För det andra vill jag framhålla att jag inte anser att domstolens praxis hittills vad gäller krav på uppgifter som fastställs genom andra unionsrättsregler som är avsedda att skydda konsumenternas rättigheter nödvändigtvis kan överföras på direktiv 2008/48 genom en rent analogisk tillämpning. Enligt de tolkningsmetoder som erkänns av domstolen kan sådana lösningar endast överföras om de berörda rättsreglernas lydelse, sammanhang och mål är identiska eller, åtminstone nästan helt identiska. I föreliggande fall menar jag att man särskilt måste uppmärksamma att det i direktiv 2008/48 föreskrivs mer omfattande informationskrav än vad som till exempel anges i direktiv 93/13/EEG.⁷

44. När det för det tredje gäller målsättningarna för direktiv 2008/48, följer det av skälen 4–9 i det direktivet att syftet är att underlätta framväxten av en verklig inre marknad för konsumentkrediter genom en harmonisering av kraven på den information som kreditgivare ska lämna och samtidigt säkerställa att denna marknad skapar förtroende hos konsumenterna genom att erbjuda dem en hög och likvärdig skyddsnivå.⁸

45. De informationskrav som anges i direktiv 2008/48 bygger därför delvis på premissen att en viss grad av avtalsstandardisering, åtminstone i fråga om den information som ska ingå i avtalen, är nödvändig för att uppnå ett sådant mål, och delvis på att konsumenten befinner sig i underläge gentemot kreditgivaren när det gäller information om avtalets verkan och den tillämpliga lagstiftningen.⁹ För att uppnå dessa mål föreskrivs i direktiv 2008/48 en fullständig

⁵ Dom av den 7 augusti 2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, punkt 39). Se även, i detta sammanhang, dom av den 19 april 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, punkt 31) och den 22 januari 2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, punkt 73).

⁶ Se i detta sammanhang dom av den 19 april 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, punkt 32), dom av den 22 januari 2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, punkt 74) och dom den 5 september 2019, Pohotovosť (C-331/18, EU:C:2019:665, punkt 56).

⁷ Rådets direktiv av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).

⁸ Se även domen av den 5 september 2019, Pohotovosť (C-331/18, EU:C:2019:665, punkt 41) eller domen av den 26 mars 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, punkt 36).

⁹ Frågan om konsumentens underläge i förhandlingar behandlas på ett mer relevant sätt i andra unionsbestämmelser, särskilt i direktiv 93/13.

harmonisering av de informationsskyldigheter som får åläggas kreditgivare¹⁰ och därför görs åtskillnad mellan den information som kreditgivare ska lämna i sin reklam (artikel 4), som förhandsinformation (artikel 5), och i själva avtalen (artikel 10).¹¹

46. Eftersom det i direktiv 2008/48 föreskrivs skyldigheter att lämna information i olika skeden, har dessa skyldigheter visserligen närbesläktade, men något olika syften. Framför allt framgår av skälen 18 och 19 i det direktivet att skyldigheten att ge konsumenterna viss förhandsinformation – som föreskrivs i artikel 5 i direktivet – i första hand syftar till att göra det möjligt att jämföra olika erbjudanden och sedan välja det lämpligaste. När det gäller skyldigheten att ge konsumenter viss information när avtalet ingås, som fastställs i artikel 10 i direktiv 2008/48, framgår det av skäl 31 i direktivet att syftet är att konsumenterna ska vara medvetna om sina rättigheter och skyldigheter enligt avtalet.¹² Som domstolen har framhållit syftar den bestämmelsen till att säkerställa att konsumenterna har all information som är nödvändig för att fullgöra avtalet och framför allt, i för detta ändamål, för att kunna utöva sina rättigheter.¹³

47. Eftersom konsumenten måste ha fått vissa av de uppgifter som avses i artikel 10 i direktiv 2008/48 på förhand, innan avtalet ingås, medan andra inte gäller innehållet i avtalet utan den lagstiftning som är tillämplig på avtalet, är det uppenbart att unionslagstiftarens avsikt var att uppfylla målsättningen att konsumenterna skulle känna till sina rättigheter och skyldigheter till följd av avtalet genom att säkerställa att konsumenter, om det uppstår problem, ska kunna använda det berörda avtalet för att hitta svaret på sin fråga, utan att behöva bära kostnaden för att söka efter den berörda informationen.¹⁴

48. Slutligen ska det påpekas att eftersom syftet med direktiv 2008/48 särskilt är att underlätta framväxten av en verklig inre marknad för konsumentkrediter och att det därför införs en fullständig harmonisering av informationskraven, oavsett vilka lösningar som domstolen föreslår för de föreliggande fallen, ska dessa lösningar vara så exakta som möjligt. Det är bara under den förutsättningen som det går att skapa den rättssäkerhet för europeiska aktörer som krävs för att en sådan marknad ska växa fram.

49. Mot bakgrund av dessa överväganden vill jag nu besvara de ställda frågorna.

B. Den första frågan i mål C-33/20, den första frågan i mål C-155/20 och den tredje frågan i mål C-187/20

50. Genom sin första fråga i mål C-33/20, sin första fråga i mål C-155/20 och sin tredje fråga i mål C-187/20, undrar den hänskjutande domstolen i princip om artikel 10.2 I i direktiv 2008/48 ska tolkas så, att den innebär att kreditavtalen för det första ska innehålla en uppgift om den dröjsmålsränta som är tillämplig när avtalet ingås i form av en ”bestämd siffra” och att de för det andra ska innehålla en konkret beskrivning av mekanismen för ändring av den räntan.

¹⁰ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 12 juli 2012, SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, punkt 48).

¹¹ Ur denna synvinkel är det viktigt att komma ihåg att direktiv 2008/48 baseras på information som krävs vid avtal och avser inte frågor om avtalsinnehåll eller om åtaganden som parterna ska eller inte ska ha gjort. Precis som påpekas i artikel 10.1 är vissa formella krav enligt nationell rätt för att ett utbyte av samtycke ska vara giltigt därför inte nödvändigtvis relevanta för bedömningen av huruvida informationskraven enligt det direktivet har uppfyllts.

¹² Domar av den 9 november 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, punkt 31) och den 26 mars 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, punkt 35).

¹³ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 26 mars 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, punkt 45).

¹⁴ I praktiken är det mycket få konsumenter, utom de som är intresserade av juridik, som i detalj läser de avtal som de undertecknar. Se framför allt Office of Fair Trading, *Consumer contracts*, februari 2011, s. 1 punkt 116. Det är först under avtalets fullgörande, när det uppstår problem, som konsumenter börjar intressera sig för innehållet i avtalet.

51. När det gäller *den första delen av frågan* ska det först påpekas att – enligt domstolens praxis – de informationskrav som anges i direktiv 2008/48 inte kan uppfyllas med en enkel hänvisning i ett avtal till en rättsakt eller föreskrift.¹⁵

52. I den tyska språkversionen av artikel 10.2 I i direktiv 2008/48 anges att konsumentkreditavtal ska innehålla information om ”der Satz der Verzugszinsen gemäß der zum Zeitpunkt des Abschlusses des Kreditvertrags geltenden Regelung und die Art und Weise seiner etwaigen Anpassung sowie gegebenenfalls anfallende Verzugskosten”, där användningen av begreppet *Regelung* skulle kunna skapa en viss tvetydighet. Detta begrepp skulle kunna syfta på villkoren i avtalet eller på de lagbestämmelser som är i kraft när avtalet ingås, vilket skulle innebära att det, för att iaktta dessa lagbestämmelser är nödvändigt att i avtalet återge innehållet i den tillämpliga lagstiftningen. Enligt detta scenario, vilket är det som den tyska regeringen förespråkar, skulle det endast vara om en räntesats anges med ett absolut värde i den berörda rättsregeln som denna siffra skulle behöva nämnas.

53. I detta avseende medger jag att artikel 10.2 led 1 i direktiv 2008/48 är långt ifrån tydlig. För mig verkar dock bestämmelsens lydelse, innehåll och mål snarare kunna tolkas på så sätt att bestämmelsen även innebär att den faktiska siffra som motsvarar den tillämpliga räntan den dag då avtalet undertecknas ska anges. Skälen för mitt ställningstagande är följande.

54. För det första kan det påpekas att lydelsen av artikel 10.2 led I i direktiv 2008/48 i sig visar att den information som krävs enligt den artikeln gäller en räntesats. Enligt den gängse definitionen av detta begrepp avser det en procentandel, det vill säga en bråkdel av ett hundra.¹⁶ Den formel, det riktmärke eller det referensindex som används för att beräkna en räntesats utgör faktiskt inte själva räntan i sig.¹⁷ Man skulle kunna tillägga att i de fall det i den tyska språkversionen av direktiv 2008/48 hänvisas till de gällande rättsreglerna vid tidpunkten då avtalet ingås används mer uttryckliga lydelse, såsom i artikel 14.2 (”das geltende innerstaatliche Recht”) och i artikel 14.6 eller i artikel 15.2 (”nach den geltende Rechtsvorschrifte”).

55. Framför allt hänvisas i den engelska versionen av artikel 10.2 I i direktiv 2008/48 till ”the interest rate applicable in the case of late payments as applicable at the time of the conclusion of the credit agreement and the arrangements for its adjustment”. På liknande sätt nämns i den franska versionen ”le taux d’intérêt applicable en cas de retard de paiement applicable au moment de la conclusion du contrat de crédit et les modalités d’adaptation de ce taux”.

¹⁵ Se dom av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, punkt 50) och dom av den 26 mars 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, punkterna 47 och 48). Det är sant att enligt rättspraxis behöver ett *avtal* i den mening som avses i direktiv 2008/48 och inte i meningen bestämmelser som styr dess giltighet, inte nödvändigtvis upprättas i ett enda dokument. Eftersom det främsta målet med direktiv 2008/48 är att harmonisera räckvidden för de informationskrav som får införas i de olika medlemsstaterna kan detta emellertid inte vara beroende av huruvida de föreskrifter där nationella bestämmelser fastställs ingår i avtalet i den mening som avses i direktiv 2008/48, eftersom det skulle strida mot det målet. Jag menar att i den mån direktiv 2008/48 avser information är det uppenbart att *avtal* ska uppfattas som en hänvisning till ett eller flera fysiska dokument. I artikel 10.1 i direktivet anges att alla avtalsparter ska få ett exemplar av kreditavtalet.

¹⁶ Se till exempel *Cambridge Dictionary*. Såväl inom finansvärlden som i vardagligt tal gör man åtskillnad mellan en räntesats och en referensränta: det förstnämnda avser en procentsats som används för att beräkna ett belopp som ska betalas som ersättning för en tjänst eller kompensation för en skada, medan det sistnämnda avser användningen av ett referensvärde i form av en räntesats för att beräkna denna ersättning. Se definitionen av referensränta på *Investopedia*, referenswebbplatsen för finansfrågor. Det är bara på grund av bristande språklig exakthet som begreppet ”ränta” ibland används, inte för att beteckna en bråkdel av ett hundra, utan för den formel som används för att beräkna den vid en viss tidpunkt.

¹⁷ Det är sant att det i artikel 3 j i direktiv 2008/48 anges att ”kreditränta” kan avse en ränta som kan vara rörlig. I matematik och inom finansvärlden är en räntesats dock rörlig när den procentandel som uttrycks kan komma att förändras. Att en räntesats kan vara rörlig innebär alltså inte att artikel 10.2 led 1 i direktiv 2008/48 ska uppfattas som en hänvisning till en beräkningsformel.

56. Jag anser att eftersom det i åtminstone några andra språkversioner tydligt anges i denna bestämmelse dels att den ränta som ska anges ska vara den som är tillämplig ”när kreditavtalet ingås”, dels att denna information ska lämnas utöver informationen om villkoren för att ändra räntan, är det tydligt att begreppet *ränta* ska tolkas, inte som en hänvisning till definitionen av den räntan eller den formel som används för att beräkna räntan, utan till den procentsats som motsvarar den ränta som är tillämplig den dag då avtalet undertecknas. Definitionen av räntan eller den beräkningsformel som används (i de berörda ärendena X+5, där X är lika med värdet på den tyska basräntan) kommer i själva verket inte att ändras, om inte avtalet ändras.

57. Om begreppet ränta skulle anses hänvisa till den beräkningsformel som används skulle det därför inte ha varit nödvändigt att ange att denna ränta skulle vara den ränta som var tillämplig den dag som avtalet ingicks, eller att dessutom kräva en uppgift om villkoren för justeringen av räntan. När det gäller denna andra typ av information, skulle, om begreppet *ränta* ska uppfattas som en hänvisning till den definition eller beräkningsformel som används, villkoren för justering av räntan redan ingå i definitionen av räntan eller dess beräkningsformel, i form av en variabel eller, som i detta fall, en hänvisning till ett referensvärde.¹⁸

58. Precis som några av de som har inkommit med synpunkter på målet har hävdade kommer vissa räntesatser sannolikt att variera – till exempel de som berörs i de nationella målen – men jag menar att det argumentet snarare stöder min slutsats ovan. Det skulle framför allt kunna förklara varför det i artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 inte bara preciseras att den räntesats som ska anges ska vara den som är tillämplig vid den tidpunkt då avtalet ingås, utan också att det är nödvändigt att ange villkoren för att justera den räntan.

59. Lydelsen av artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 tyder alltså redan på att denna bestämmelse bör tolkas så, att kreditgivaren är skyldig att framför allt ange den ränta som faktiskt skulle tillämpas om låntagaren underlåter att göra sina avbetalningar vid den tidpunkt då avtalet ingås.

60. Denna slutsats bekräftas av *syftena* med och *den allmänna systematiken* för detta direktiv.

61. För det första konstaterar jag att varje gång artikel 3 i direktivet 2008/48 innehåller en definition av en ränta anges i den bestämmelsen att denna ränta ska uttryckas i form av en procentandel. Jag menar att dessa förtydliganden inte utgör undantag från den gängse definitionen av begreppet *ränta*, vilket den tyska regeringen vidhåller, utan snarare är en påminnelse om att syftet dessa definitioner är att fastställa hur denna procentandel ska beräknas beroende på utformningen av den berörda räntan.¹⁹

¹⁸ Enligt min mening verkar de argument som den tyska regeringen har framfört – enligt vilka om artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 skulle tolkas så att det avser en bestämd siffra, skulle detta, med tanke på artikel 14.1 b i direktivet få till följd att perioden för ångerrätt förlängs med varje ändring i räntan – inte vara särskilt relevanta, eftersom det just i nämnda artikel 10.2 l anges att det endast krävs en angivelse av den ränta som är tillämplig den dag då avtalet ingås.

¹⁹ Detta argument motsägs inte av den sista meningen i artikel 3 k i det direktiv 2008/48, där det anges att om inte alla krediträntor är fastställda i kreditavtalet, ska krediträntan anses vara fast enbart för de delperioder för vilka krediträntorna är fastställda utslutande med en fast specificerad räntesats om vilken man enats vid ingåendet av kreditavtalet. Det följer nämligen av artikel 3 j att fasta krediträntor utgör en undergrupp av krediträntor, som i sig alltid är procentsatser i enlighet med den bestämmelsen: ”en *procentuell* fast eller rörlig räntesats” (min markering). Alltså bör artikel 3 k i det direktivet tolkas så, att om inte alla procentsatser som uttrycker den tillämpliga krediträntan är fastställda i avtalet ska dessa räntor anses vara fasta endast under de perioder för vilka de fastställdes, utslutande med en fast procentsats om vilken man enats vid ingående av avtalet, i motsats till procentsatser som beräknas vid en viss tidpunkt med hjälp av en formel eller ett referensindex.

62. Om lagstiftaren, i det sammanhanget, när det gäller definitionen av begreppet *ränta* hade haft för avsikt att inte ålägga kreditgivare att ange den verkliga procentsats som motsvarar den gällande räntan vid den tidpunkt då avtalet ingås, utan snarare en formel för dess beräkning, kan man anta att lagstiftaren skulle ha bemödat sig om att ange detta.

63. När det för det andra gäller syftena med artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 konstaterar jag att denna bestämmelse är utformad för att ge europeiska konsumenter möjlighet att känna till sina rättigheter och skyldigheter. Ur den synvinkeln skulle man kunna hålla med om – vilket några av de som inkommit med yttranden i målet har påpekat – att med avseende på fullgörandet av avtalet är uppgiften om den ränta som faktiskt var tillämplig när avtalet ingicks, i sig, inte särskilt intressant, eftersom det är mycket troligt att den kommer att ändras senare.

64. Det kan emellertid knappast bestridas att kravet på att ange den procentandel som motsvarar den tillämpliga dröjsmålsräntan vid den tidpunkt då avtalet ingås hjälper konsumenterna att vara medvetna om följderna av sena inbetalningar²⁰ och jag tycker att det verkar vara mer meningsfullt än att använda en beräkningsformel eller abstrakt hänvisa till referensvärde eller en referensränta. Det är dessutom inte den enda information som krävs enligt artikel 10.2 l i direktiv 2008/48. Framför allt hanteras problemet med att uppdatera denna information genom att det enligt denna bestämmelse också krävs uppgifter om villkoren för ändring av denna. Det kan följaktligen inte anses att angivandet av denna procentandel skulle vara otillräcklig för att göra det möjligt för EU-konsumenter att förstå vilka följderna sannolikt blir för dem av en för sen betalning.

65. Slutligen är det värt att påpeka att skyldigheten att ange den gällande dröjsmålsräntan inte enbart ingår i den information som ska lämnas i avtalet utan även ingår i den förhandsinformation som ska lämnas i enlighet med artikel 5 i direktiv 2008/48. Begreppet *tillämplig dröjsmålsränta* ska alltså tolkas på ett sätt som uppfyller syftena för både artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 och artikel 5.1 l i det direktivet.

66. När det gäller syftet med kraven på förhandsinformation enligt artikel 5.1 i direktiv 2008/48 framgår det tydligt av skäl 18 i direktivet att dessa syften bland annat är att skapa förtroende hos konsumenterna genom att införa ”särskilda regler för reklam om kreditavtal och vilken standardinformation som ska lämnas... så att de framför allt ska kunna *jämföra olika erbjudanden*. Sådan information bör ges på ett klart, kortfattat och framträdande sätt med hjälp av ett *illustrerande exempel*”.²¹

67. Det ska härvidlag noteras att enligt fast rättspraxis ska bestämmelserna i unionsrättens konsumentlagstiftning tolkas, inte med hänsyn till situationen för de sökande i de berörda fallen, utan med hänsyn till en genomsnittskonsument som är normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten.²² Det framgår av skäl 6 i direktiv 2008/48 att det direktivet syftar till att utveckla en mer öppen och effektiv kreditmarknad inom området utan inre gränser. Eftersom den rättsliga grund som valdes för antagandet av direktivet dessutom var artikel 95 i EG-fördraget (nu artikel 114 i EUF-fördraget) – som endast kan användas som motivering för harmoniseringsåtgärder om de syftar till att förbättra villkoren för den inre marknadens

²⁰ Dröjsmålsräntan fastställs i allmänhet i lag. Vad som fortfarande är viktigt i det sammanhanget, mot bakgrund av direktivets mål att säkerställa en hög konsumentskyddsnivå, är att konsumenterna kan få en klar uppfattning om den räntan.

²¹ Mina markeringar.

²² Se till exempel dom av den 3 september 2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 och C-252/19, EU:C:2020:631, punkt 74).

funktion²³ – kan man dra slutsatsen att den möjlighet att jämföra erbjudanden som artikel 5 i direktiv 2008/48 är avsedd att underlätta ska tolkas med hänsyn till situationen, inte för en nationell konsument, utan snarare för en europeisk konsument.²⁴

68. I vilket fall som helst ska det förstås fastslås att genomsnittskonsumenten inte har samma sakkunskaper som finansexperten. Det är därför rimligt att anta att genomsnittskonsumenten, som dessutom kan vara bosatt i en annan medlemsstat, inte med lätthet kan förstå – och därmed jämföra – de olika dröjsmålsräntor som kan komma att tillämpas om den enda information som lämnas är den beräkningsformel som används för att fastställa räntan vid en viss tidpunkt, särskilt när formeln innefattar en nationell ränta, ett nationellt referensvärde eller ett nationellt referensindex. Jag menar att det är just för att ge den europeiska konsumenten en utgångspunkt för jämförelser som det i direktiv 2008/48 föreskrivs att alla konsumentkreditavtal ska innehålla information om den tillämpliga räntan och inte enbart metoden för att beräkna eller ändra den räntan.

69. Under dessa omständigheter, och även om direktivet med fördel kanske hade kunnat vara tydligare på denna punkt, anser jag – särskilt med hänsyn till lydelsen i artikel 10.2 I i direktiv 2008/48 – att skyldigheten att ange den ”tillämpliga dröjsmålsräntan” ska tolkas som ett krav på att kreditavtal ska innehålla en uppgift om den procentsats som motsvarar den dröjsmålsränta som skulle tillämpas när kreditavtalet undertecknas.²⁵

70. När det gäller *den andra delen av frågan*, som rör villkoren för ändring av dröjsmålsräntan, framgår det tydligt av lydelsen av artikel 10.2 I i direktiv 2008/48 att även dessa villkor ska anges i kreditavtalet.

71. Mot bakgrund av de förklaringar som lämnades i begärandena om förhandsavgörande tror jag att den hänskjutande domstolens frågor bör tolkas så, att de avser vilken grad av noggrannhet som denna uppgift ska ha i avtalet. Mer specifikt verkar frågan gälla huruvida ett kreditinstitut, när räntan baseras på en referensränta, ska ange av vem, när och baserat på vilka kriterier den räntan fastställs.

72. I detta avseende bör det påpekas att enligt domstolens praxis kan en kreditgivare inte uppfylla informationskraven i artikel 10.2 i direktiv 2008/48 genom att ange att kreditavtalet helt enkelt ska hänvisa till gällande rättsregler.²⁶ Jag tror emellertid inte att artikel 10.2 I i det direktivet bör tolkas som ett krav på att kreditgivaren, i det fall en referensränta används för att beräkna en räntesats, ska förklara hur den referensräntan kommer att ändras eller rentav, om så är fallet, vilket det också är i detta fall, att den referensränta som används motsvarar en ränta som offentliggörs av ECB.

73. Jag kommer fram till denna slutsats av följande skäl.

74. Om en räntesats för det första beräknas på grundval av en formel som innehåller en variabel kommer användningen av den variabeln att vara det eller de sätt som används för att justera räntan. Om, som i de föreliggande fallen, det inte finns något annat sätt att ändra räntan, är det

²³ Dom av den 5 oktober 2000, Tyskland/parlamentet och rådet (C-376/98, EU:C:2000:544, punkt 95).

²⁴ Se i detta avseende förslaget till avgörande av generaladvokaten Kokott i Schyns (C-58/18, EU:C:2019:120, punkt 43) och, analogt, domstolens resonemang i domen av den 2 maj 2019, Fundación Consejo Regulador de la Denominación de Origen Protegida Queso Manchego (C-614/17, EU:C:2019:344, punkterna 46–50).

²⁵ I detta avseende vill jag påpeka att denna slutsats inte motsägs av att vissa kreditavtal kan ha rörliga räntesatser. Den omständigheten innebär å ena sidan inte att det är omöjligt att ange den tillämpliga basräntan vid den tidpunkt då avtalet undertecknas. Å andra sidan går det att använda avtalshanteringsverktyg för att hantera eventuella uppdateringar av konsumentinformationen.

²⁶ Se, exempelvis, dom av den 26 mars 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, punkt 38).

för att uppfylla kraven i artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 således tillräckligt att det i kreditavtalet anges vilken formel som används för att beräkna den tillämpliga räntan och, om variabeln är en referensränta, vem som utfärdar variabeln, var referensräntan offentliggörs och hur ofta den offentliggörs.

75. För det andra konstaterar jag att efter det att de faktiska omständigheterna hade uppstått i de aktuella målen har artikel 5.1 i direktiv 2008/48 ändrats. Där fastställs nu att när ett kreditavtal hänvisar till ett referensvärde i den mening som avses i artikel 3.1.3 i förordning (EU) 2016/1011²⁷ ska kreditgivaren eller, i förekommande fall, kreditförmedlaren tillhandahålla namnet på referensvärdet och dess administratör och de möjliga följderna för konsumenterna (vilket enligt min åsikt innebär att det ska anges hur ofta detta index offentliggörs).²⁸ Det förväntas emellertid inte att kreditgivaren förklarar hur det referensvärdet i sig fastställs.

76. Slutligen verkar en detaljerad beskrivning av hur referensräntan fastställs inte vara nödvändig för att uppnå de mål som eftersträvas med artiklarna 5 och 10 i direktivet, utan skulle rentav kunna motverka dem. Eftersom detta är en referensränta som offentliggörs av en centralbank skulle den delvis kunna vara beroende av makroekonomiska uppgifter, delvis av penningpolitiska överväganden (inte minst frågor om prisstabilitet och inflation). Ett försök att förklara hur den räntan justeras skulle medföra en oproportionerligt stor ansträngning för kreditgivaren jämfört med den övriga information som avses i artikel 10.2 i direktiv 2008/48. Mängden sådan information skulle i sig kunna innebära en risk för att konsumenten överväldigas av en omfattande uppsättning ekonomiska uppgifter och data.²⁹ En sådan skyldighet skulle kunna bli mycket betungande för kreditgivaren och det är tveksamt om unionslagstiftaren – i avsaknad av ett klart angivande av motsatsen – över huvud taget har övervägt en sådan skyldighet.

77. I föreliggande fall anges i de berörda bestämmelserna i de nationella målen att den referensränta som används i formeln för att beräkna dröjsmålsräntan offentliggörs av den tyska centralbanken och att den räntan fastställs den 1 januari respektive den 1 juli varje år. Eftersom detta är en officiell ränta som finns fritt tillgänglig på den tyska centralbankens webbplats anser jag att den uppgiften är tillräcklig för att en europeisk genomsnittskonsument som, vilket vi får anta, är normalt informerad och skäligen uppmärksam, ska kunna förstå av vem, var och när denna ränta offentliggörs.

78. Det är visserligen sant att det i dessa hänvisningar i avtalen inte anges att den referensränta som används motsvarar en ränta som offentliggörs av ECB. Men inget i lydelsen av artikel 5 eller artikel 10 i direktiv 2008/48 tyder på att det krävs en sådan angivelse. Inte heller kan jag se hur denna information skulle vara nödvändig för möjligheten att jämföra erbjudanden, eller på vilket sätt den skulle göra det lättare för konsumenten att känna till sina rättigheter och skyldigheter.

²⁷ Europaparlamentets och rådets förordning av den 8 juni 2016 om index som används som referensvärden för finansiella instrument och finansiella avtal eller för att mäta investeringsfonders resultat, och om ändring av direktiven 2008/48 och 2014/17/EU och förordning (EU) nr 596/2014 (EUT L 171, 2016, s. 1). I artikel 3.1 led 3 i den förordningen definieras *referensvärde* som "varje index med hänvisning till vilket fastställs det belopp som ska betalas ut enligt ett finansiellt instrument eller ett finansiellt avtal, eller värdet på ett finansiellt instrument, eller ett index som används för att mäta en investeringsfonds resultat, i syfte att efterlikna avkastningen på ett sådant index eller fastställa en portföljs tillgångsallokering eller att beräkna de resultatberoende avgifterna".

²⁸ I fallet med en dröjsmålsränta som beräknas på grundval av ett referensindex som utfärdas av en centralbank förutsätter information till konsumenten om de eventuella följderna av detta index att konsumenten informeras om hur indexet avspeglas, det vill säga om formeln för att beräkna den dröjsmålsränta som innefattar detta samt om hur ofta indexet offentliggörs, eftersom det i sin tur styr volatiliteten i den tillämpliga räntan.

²⁹ Precis som i den tyska rätten brukar det i nationell rätt dessutom fastställas det referensvärde, det index eller den ränta som får användas för att beräkna dröjsmålsränta.

Det viktiga för konsumenten är att förstå följderna av avtalet³⁰ och ur den synvinkeln anser jag att det är tillräckligt att känna till att den tillämpliga räntan är en rättsligt giltig ränta och var den går att hitta.

79. Därför föreslår jag att domstolen ska besvara den första frågan i mål C-33/20, den första frågan i mål C-155/20 och den tredje frågan i mål C-187/20 med att artikel 10.2 l i direktiv 2008/48 ska tolkas på så sätt att kreditavtalet för det första ska innehålla information om den gällande dröjsmålsräntan vid kreditavtalets ingående i form av en procentsats och för det andra, när den räntan kan variera, den beräkningsformel som när det blir aktuellt kommer att användas för att beräkna den tillämpliga räntan och, om en referensränta eller ett referensvärde används som variabel, datum för offentliggörande samt var och av vem denna uppgift offentliggörs.

C. Den sjätte frågan i mål C-187/20

80. Genom sin sjätte fråga i mål C-187/20 vill den hänskjutande domstolen i princip få klarhet i huruvida artikel 10 2 t i direktiv 2008/48 ska tolkas på så sätt att kreditavtalet ska innehålla uppgifter om de grundläggande formella kraven för att inleda ett förfarande för klagomål eller prövning utanför domstol, eller om det är tillräckligt att i avtalet enbart hänvisa till de förfaranderegler som finns tillgängliga på internet.

81. Till en början kan man konstatera att enligt artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 ska det i konsumentkreditavtal anges ”huruvida det finns tillgång till en mekanism för klagomål och prövning utanför domstol för konsumenten och hur denna i så fall ska gå till väga”. För att besvara denna fråga måste det alltså fastställas vad som menas med att ”gå till väga för att få tillgång till en mekanism för klagomål och prövning utanför domstol” i denna bestämmelse.

82. Enligt EU-domstolens fasta praxis ska bestämmelserna i unionsrätten, om de inte innehåller någon uttrycklig hänvisning till medlemsstaternas rättsordningar för fastställandet av bestämmelsernas innebörd och tillämpningsområde, ges en självständig och enhetlig tolkning inom hela unionen, med beaktande av inte bara lydelsen, utan även bestämmelsernas sammanhang och det mål som eftersträvas med den aktuella lagstiftningen.³¹ Eftersom det i direktiv 2008/48 inte hänvisas till medlemsstaternas rättsordningar för fastställandet av innebörden av begreppet gå till väga för att få tillgång till en mekanism för klagomål och prövning, ska det betraktas som ett självständigt begrepp inom unionsrätten och följaktligen ges en enhetlig tolkning inom hela Europeiska unionen.

83. I detta avseende konstaterar jag å ena sidan att de metoder för tillgång som enligt artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 ska anges i avtalet är sådana som rör ”mekanism[er] för klagomål och prövning utanför domstol”, som inte enbart innefattar interna klagomålsförfaranden utan även förfaranden som får genomföras hos en fristående enhet.³² Å andra sidan, vilket tycks vara fallet för klagomålsförfarandet hos den tyska ombudsmannen för privatbanker, får den mekanism för klagomål och prövning utanför domstol som omfattas av artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 omfattas av särskilda villkor för tillåtlighet och får dessutom ändras av den enheten.

³⁰ Dom av den 3 september 2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 och C-252/19, EU:C:2020:631, punkt 75).

³¹ Dom av den 21 oktober 2020, Möbel Kraft (C-529/19, EU:C:2020:846, punkt 21). Detta gäller i synnerhet eftersom direktiv 2008/48 leder till fullständig harmonisering inom de områden som det täcker.

³² Se i den bemärkelsen artikel 24 i direktiv 2008/48.

84. Men i motsats till vad några av de som har lämnat synpunkter i målet har hävdad kan denna omständighet inte ensam motivera att artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 tolkas så, att ett avtal helt enkelt kan innehålla en hänvisning till en webbplats om dessa frågor på grund av att avtalet annars skulle vara omöjligt att hantera. Det är riktigt att ett krav på att kreditgivare ska lämna annan information i avtalet än adressen till en särskild webbplats för dessa förfaranden med nödvändighet innebär att avtalets innehåll kommer att behöva uppdateras om det sker en förändring i förteckningen över tillgängliga förfaranden för klagomål eller prövning utanför domstol eller i villkoren för att inleda sådana förfaranden hos de behöriga organen. Det skulle i själva verket strida mot syftena med direktiv 2008/48 om artikel 10 i direktivet tolkas så, att det inte krävs att kreditgivaren gör en sådan uppdatering eftersom, vilket jag har förklarat, de uppgifter som avses i den bestämmelsen är sådan som är nödvändig under fullgörandet av avtalet.³³

85. En sådan uppdateringsskyldighet är dock inte en orimlig börda för kreditgivarna. För det första har utvecklingen av avtalshanteringsverktyg under de senaste 20 åren gjort det mycket enklare och billigare för kreditgivaren att övervaka avtal. För det andra innebär genomförandet av en sådan uppdatering inga rättsliga svårigheter. En klausul där det endast anges att det finns eller inte finns förfaranden för klagomål och prövning utanför domstol för konsumenten, samt metoderna för att få tillgång till dem, har ett informativt snarare än ett normativt värde, eftersom den inte avgör omfattningen av parternas rättigheter och skyldigheter. En uppdatering av denna information innebär därför inte någon ändring av avtalet som till exempel konsumenten skulle kunna göra invändningar mot.

86. I vilket fall som helst kan man konstatera att det enligt artikel 10.1 i direktiv 2008/48 krävs att konsumenterna ska *få* ett exemplar av kreditavtalet. Användningen av ordet "få" innebär att konsumenten inte måste följa en internetlänk eller vidta några åtgärder för att få tillgång till avtalsvillkoren.³⁴ Dessutom har domstolen redan fastställt att kreditgivare inte kan uppfylla en skyldighet att lämna information enligt artikel 10 i direktiv 2008/48 genom att endast nämna i avtalet var denna information går att hitta.³⁵

87. Eftersom den hänskjutande domstolen redan verkar vara medveten om detta anser jag att de frågor som den hänskjutande domstolen tar upp i första hand gäller frågan om vad som menas med "hur konsumenten ska gå till väga" i artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 och, återigen, hur exakt den information som lämnas i avtalet ska förväntas vara i detta avseende.

88. Här bör det återigen påpekas att enligt fast rättspraxis ska vid tolkningen av en unionsbestämmelse inte bara denna bestämmelses lydelse beaktas, utan också sammanhanget och de mål som eftersträvas med de föreskrifter som bestämmelsen ingår i.³⁶

³³ Av den omständigheten att det i direktivet föreskrivs informationsskyldigheter vid två tydliga skeden i avtalsprocessen och att en viss del av den information som avses inte är direkt relaterad till avtalet, till exempel den som gäller förekomsten av förfaranden utanför domstol, går det som sagt att dra slutsatsen att artikel 10 i direktiv 2008/48 åtminstone delvis är avsedd att göra avtalet till en handling som konsumenten kan hänvisa till under fullgörandet av avtalet om hon eller han undrar över något.

³⁴ Dom av den 5 juli 2012, Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419, punkterna 36 och 37).

³⁵ Se till exempel domarna av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, punkt 50) och den 26 mars 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, punkterna 46–49).

³⁶ Se till exempel dom av den 12 juni 2014, Lukoyl Neftohim Burgas (C-330/13, EU:C:2014:1757, punkt 59) eller dom av den 27 mars 2019, slewo (C-681/17, EU:C:2019:255, punkt 31).

89. När det gäller lydelsen av artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 går det av de begrepp som lagstiftaren har valt, nämligen på tyska "die Voraussetzungen für diesen Zugang" (på engelska "methods for having access" eller på franska "modalités d'accès à ces dernières"³⁷) att dra slutsatsen att den information som ska lämnas till konsumenterna innebär något annat än en enkel hänvisning till de olika förfaranden som finns. Jag konstaterar dock även att dessa begrepp enbart hänvisar till "tillgången" till dessa förfaranden och inte dess genomförande. De innebär inte en grad av noggrannhet som betyder att kreditgivaren måste återge alla tillämpliga förfaranderegler i sin helhet i alla avtalshandlingar som överlämnas till konsumenten.

90. Enligt min mening verkar detta bekräftas av det sammanhang som denna bestämmelse införs inom, eftersom det i inledningen av artikel 10.2 i direktiv 2008/48 anges att informationen ska lämnas på ett klart *och kortfattat sätt*, vilket tyder på att enbart den nödvändiga informationen ska anges.

91. När det slutligen gäller målet för artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 konstaterar jag att "huruvida det finns tillgång till en mekanism för klagomål och prövning utanför domstol för konsumenten och hur denne i så fall ska gå till väga" inte ingår bland de uppgifter som konsumenterna ska få som förhandsinformation i enlighet med artikel 5 i direktiv 2008/48. Därför verkar det uppenbart att unionslagstiftaren ansåg att denna information inte var nödvändig för jämförelse av erbjudanden, utan för att lösa problem som skulle kunna uppstå under avtalets fullgörande.³⁸ Syftet med den bestämmelsen är alltså att uppmuntra konsumenten att använda sig av dessa förfaranden. Allt detta innebär som jag ser det att den information som har lämnats är tillräcklig för att undvika eventuella besvikelser i detta avseende.

92. Därför kan man dra slutsatsen att den information om tillgången till eventuella tillämpliga förfaranden för klagomål och prövning utanför domstol som ska lämnas i avtalet enligt artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 är begränsad till vad som är nödvändigt för att låntagaren, med full kännedom om fakta, ska kunna avgöra om det är lämpligt för honom eller henne att ha tillgång till något av dessa förfaranden och så att hon eller han kan lämna in ett sådant klagomål eller överklagande utan rädsla för att hon eller han permanent ska förlora möjligheten att göra gällande sina rättigheter.

93. Denna sista aspekt förefaller vara desto viktigare eftersom det i artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 hänvisas till alla förfaranden för klagomål och prövning utanför domstol, oavsett om de är frivilliga eller obligatoriska. Jag anser dock att detta syfte inte innebär en detaljerad beskrivning av de tillämpliga förfaranderegler, inbegripet tillåtlighet, så länge en underlåtenhet att följa dem inte medför att konsumenten slutgiltigt förlorar möjligheten att göra gällande sina rättigheter.

³⁷ Förekomsten av förfaranden för klagomål eller prövning nämns mycket riktigt i "Standardiserad europeisk konsumentkreditinformation" i bilaga II till direktiv 2008/48. Jag konstaterar dock att enligt artikel 5.1 i det direktivet innebär användningen av det dokumentet att kan förutsättas att kreditgivaren inte enbart har uppfyllt de informationskrav som fastställs i det direktivet utan även har uppfyllt de krav som anges i direktiv 2002/65, där det enligt artikel 3.1.4 a i det direktivet krävs att denna information ska lämnas innan distansavtalet ingås.

³⁸ Se, för ett liknande resonemang, skäl 47 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/11/EU av den 21 maj 2013 om alternativ tvistlösning vid konsumenttvister och om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004 och 2009/22/EG (direktivet om alternativ tvistlösning) (EUT L 165, 2013, s. 63). Jag är inte helt övertygad om att förekomsten av en eller flera mekanismer för klagomål eller prövning utanför domstol är av avgörande betydelse för en konsument när avtalet ingås, vilket en yttlig läsning av punkt 34 i domen av den 25 juni 2020, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände (C-380/19, EU:C:2020:498) skulle kunna tyda på. Det är sant att om medlemsstaterna fick kräva obligatoriska, kostsamma administrativa förfaranden skulle information om förekomsten av ett sådant förfarande kunna hindra konsumenten från att underteckna avtalet. Såsom domstolen redan har haft tillfälle att påpeka ska medlemsstaterna emellertid, för att iaktta principen om ett effektivt domstolsskydd, säkerställa att det vid införande av obligatoriska alternativa tvistlösningsförfaranden inte uppkommer några – eller i vart fall inte några betydande – kostnader. Se dom av den 14 juni 2017, Menini och Rampanelli (C-75/16, EU:C:2017:457, punkt 61).

94. Mer specifikt innebär detta att konsumentkreditavtalet bör innehålla följande uppgifter:

- alla förfaranden för klagomål eller prövning utanför domstol som finns tillgängliga för konsumenten (inte enbart dem som kreditgivaren underförstått skulle föredra), med undantag för ad hoc-förfaranden,
- i förekommande fall kostnaden för dem (och i så fall, behovet av representation),³⁹
- om klagomålet eller överklagandet ska lämnas in på papper eller elektroniskt,
- den fysiska eller elektroniska adress som sådana klagomål eller överklaganden ska skickas till,
- de formella villkor som ska vara uppfyllda för att säkerställa en giltig ansökan, men enbart om det är sannolikt att begäran slutgiltigt avvisas utan möjlighet till reglering om villkoren inte är uppfyllda.

95. Som jag ser det ifrågasätts denna slutsats inte av direktiv 2013/11. Det är sant att det i artikel 13.2 i det sistnämnda direktivet föreskrivs att alla näringsidkare, oavsett vilka de är, ska tillhandahålla information om det alternativa tvistlösningsorgan eller de alternativa tvistlösningsorgan som dessa näringsidkare omfattas av, när dessa näringsidkare åtar sig eller är skyldiga att använda dessa organ för att lösa tvister med konsumenter, samt tvistlösningsorganens webbadress på sin webbplats, om en sådan finns, och, i förekommande fall, i de allmänna villkoren för köpe- eller tjänsteavtal mellan näringsidkaren och en konsument. I artikel 3.1 i det direktivet anges dock att bestämmelserna i det direktivet endast ska ha företräde om en bestämmelse i det direktivet *strider* mot en bestämmelse som fastställs i en annan unionsrättsakt som rör prövningsförfaranden utanför domstol som inleds av en konsument mot en näringsidkare. Detta innebär, eftersom det genom detta direktiv 2013/11 sker en minimiharmonisering,⁴⁰ att de normer som föreskrivs i direktiv 2013/11 måste vara högre ställda för att ha företräde framför något annat direktiv.⁴¹ Eftersom det i direktiv 2008/48 tydligt föreskrivs strängare informationskrav än i direktiv 2013/11 – och inte tvärtom –⁴² finns det ingen anledning att ge företräde för den skyldighet att lämna information som föreskrivs i artikel 13.2 i direktiv 2013/11 framför kraven i artikel 10.2 t i direktiv 2008/48.⁴³

96. I det nationella målet i mål C-187/20 innehåller de berörda konsumentkreditavtalen information om möjligheten att inleda ett klagomålsförfarande hos ombudsmannen för privatbanker. I avtalen anges också att förfarandereglererna för hantering av kundklagomål inom den tyska banksektorn finns tillgängliga på begäran eller går att läsa på internet och att klagomål ska skickas in skriftligen till den angivna adressen.

³⁹ Jag påminner dock om att för förfaranden enligt direktiv 2013/11 har domstolen beslutat att konsumenter inte kan åläggas att låta sig företrädas av en advokat. Se dom av den 14 juni 2017, Menini och Rampanelli (C-75/16, EU:C:2017:457, punkt 64). Det direktivet omfattar emellertid inte samtliga förfaranden utanför domstol som avses i artikel 10.2 t i direktiv 2008/48. Dessutom kan vissa förfaranden kräva representation av andra företrädare än jurister, såsom en konsumentorganisation.

⁴⁰ Se artikel 2.3 i direktiv 2013/11.

⁴¹ Se, för ett liknande resonemang, yttrande 1/03, ny Luganokonvention, av den 7 februari 2006, EU:C:2006:81, punkt 127).

⁴² Skälet är sannolikt att direktiv 2013/11 är tillämpligt på alla typer av transaktioner.

⁴³ Detta förklarar troligen varför lagstiftaren inte fann det nödvändigt att ändra direktiv 2008/48, trots att direktiv 2013/11 antogs efter det direktivet. Jag konstaterar dock att räckvidden är olika för varje informationskrav. Den informationsskyldighet som föreskrivs i direktiv 2013/11 gäller enbart, vilket anges i artikel 2.1 i det direktivet, förfaranden för klagomål eller prövning utanför domstol som omfattar ett alternativt tvistlösningsorgan; direktiv 2008/48 avser enbart försäljning av konsumentkredittjänster, medan direktiv 2013/11 avser alla typer av kommersiella transaktioner.

97. Jag anser att dessa uppgifter måste anses vara tillräckliga för att uppfylla kraven i artikel 10.2 t i direktiv 2008/48, förutsatt att det för det första inte finns några andra förfaranden för klagomål eller prövning utanför domstol som är tillämpliga på denna typ av avtal, för det andra att klagomålsförfarandet hos ombudsmannen för privatbanker är kostnadsfritt och inte kräver juridisk representation, och för det tredje att det inte finns några andra formella villkor för att klaga hos detta organ och att en underlåtenhet att uppfylla sådana villkor slutgiltigt skulle hindra den klagande från att få tillgång till just detta förfarande.

98. Mot bakgrund av det ovan angivna föreslår jag att domstolen ska besvara den sjätte frågan i mål C-187/20 med att artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 ska tolkas på så sätt att kreditavtalet ska innehålla en angivelse av alla tillgängliga förfaranden för klagomål eller prövning utanför domstol som finns tillgängliga för konsumenterna, och i förekommande fall, kostnaden för dessa förfaranden, huruvida klagomålet eller begäran om prövning ska lämnas in på papper eller elektroniskt, den fysiska eller elektroniska adress som sådana klagomål eller begäran om prövning ska skickas till samt de formella villkor som ska uppfyllas i de fall en underlåtenhet att uppfylla dem kan leda till att konsumenten förlorar en möjlighet att göra gällande sina rättigheter.

D. Den fjärde frågan i mål C-155/20 och den sjunde frågan i mål C-187/20

99. Den hänskjutande domstolen har ställt sin fjärde fråga i mål C-155/20 och sin sjunde fråga i mål C-187/20 för att få klarhet i huruvida artikel 14.1 i direktiv 2008/48 ska tolkas så, att kreditgivaren får ansöka om utmätning om konsumenten utnyttjar sin ångerrätt lång tid efter det att den period på 14 dagar som fastställs i artikel 14.1 a har gått sedan avtalet ingicks, på grund av underlåtenhet att i avtalet eller senare tillhandahålla någon del av den information som avses i artikel 10.2 i det direktivet. Om den frågan besvaras jakande, vill den hänskjutande domstolen också veta om det faktum att låntagaren inte kände till att hans ångerrätt fortsatte att löpa utöver den period på 14 dagar som fastställs i artikel 14.1 i direktiv 2008/48 kan utgöra hinder för tillämpningen av ansökan om utmätning.

100. Utgångspunkten här är artikel 14.1 i direktiv 2008/48 där det föreskrivs att "[k]onsumenten ska ha rätt att inom 14 kalenderdagar frånträda kreditavtalet utan att behöva ange några skäl". Enligt den andra meningen i den bestämmelsen ska denna frist börja löpa antingen, vilket anges i a, från och med den dag kreditavtalet ingås, eller, vilket anges i b, från och med den dag då konsumenten "får avtalsvillkoren och informationen i enlighet med artikel 10, om denna dag infaller senare".

101. I motsats till vad kommissionen hävdar är det inte upp till medlemsstaterna att avgöra frågan om det förekommer en eventuell tidsbegränsning, utan detta faller snarare inom de områden som harmoniseras genom direktiv 2008/48. Jag anser i själva verket att om medlemsstaterna fick fastställa längden på en sådan period i sin egen nationella rätt skulle de kunna undergräva den harmonisering som åstadkoms genom artikel 14.1 a genom att åberopa bestämmelserna i artikel 14.1 b med avseende på perioden för att utöva ångerrätten. Det verkar uppenbart att unionslagstiftaren genom att inte ange en tidsbegränsning för denna bestämmelse *avsiktligt* ville ge konsumenter möjlighet att ångra sig *så länge de inte har fått all information*, oavsett den utlämnade informationens art (och därmed ekonomiska relevans).

102. Under dessa omständigheter ska unionslagstiftaren anses ha avsett just detta resultat för att vidta sanktioner mot de kreditgivare som underlåter att uppfylla sina skyldigheter att lämna information enligt artikel 10 i det direktivet. Detta är alltså ytterligare en sanktion utöver den som medlemsstaterna ska införa enligt artikel 23 i direktivet, men för vilken de inte har något utrymme för skönsmässig bedömning.

103. Den omständigheten att kreditgivare inte kan åberopa en tidsfrist måste under dessa omständigheter anses utgöra en aspekt av medlemsstaternas lagar och andra författningar om konsumentkreditavtal vilken ska anses omfattas av räckvidden av en fullständig harmonisering i det direktivet.

104. Detta är helt enkelt ett annat sätt för att säga att det i detta normativa sammanhang med nödvändighet förefaller vara underförstått att en kreditgivare inte framhålla konsumentens aktuella medvetenhet som ett medel för att rättfärdiga sin egen underlåtenhet att iaktta informationskraven i artikel 10 i det direktivet.

105. Detta gäller än mer eftersom man, om bestämmelserna i det här direktivet jämförs med bestämmelserna i andra direktiv där det föreskrivs en ångerrätt för konsumenter, kommer att upptäcka att när unionslagstiftaren har haft för avsikt att låta en näringsidkare åberopa en tidsfrist har nämnda lagstiftare uttryckligen angett detta, vilket till exempel är fallet i artikel 10.1 i direktiv 2011/83/EU.⁴⁴ Trots att det direktivet antogs efter direktiv 2008/48 valde unionslagstiftaren inte att ändra direktiv 2008/48 för att införa en liknande lösning.

106. Jag konstaterar vidare att det genom artikel 14.1 i direktiv 2008/48 införs en *ångerrätt* och inte en rätt till *uppsägning*.⁴⁵ Eftersom fullgörande av ett avtal är det naturliga sättet för att utplåna en avtalsskyldighet av detta slag skulle jag därför dra slutsatsen att artikel 14.1 i det direktivet ska tolkas så, att den ångerrätt som föreskrivs i den bestämmelsen inte längre kan utnyttjas när kreditavtalet har genomförts till fullo av båda parterna.

107. Denna slutsats bekräftas å ena sidan genom skäl 34 i direktiv 2008/48 där det anges att det i det direktivet fastställs en ångerrätt på villkor som liknar dem som anges i Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/65, medan det i artikel 6.2 c i det sistnämnda direktivet anges att den ångerrätt som fastställs i det direktivet inte ska tillämpas på ”avtal som båda parter har fullgjort på konsumentens uttryckliga begäran, innan konsumenten har utövat sin ångerrätt”.⁴⁶

108. Å andra sidan är syftet med de informationskrav som fastställs i artikel 10 i direktiv 2008/48 att ge konsumenterna möjlighet att känna till omfattningen av sina rättigheter och skyldigheter under fullgörandet av avtalet. Dessa skyldigheter kan alltså inte längre användas när avtalet har

⁴⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU av den 25 oktober 2011 om konsumenträttigheter om ändring av rådets direktiv 93/13/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/44/EG och om upphävande av rådets direktiv 85/577/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG (EUT L 304, 2011, s. 64).

⁴⁵ I artikel 15.1 i rådets direktiv 90/619/EEG av den 8 november 1990 om samordning av lagar och andra författningar om direkt livförsäkring, och med bestämmelser avsedda att göra det lättare att effektivt utnyttja friheten att tillhandahålla tjänster, och om ändring av direktiv 79/267/EEG (EGT L 330, 1990, s. 50; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 67), som omfattas av domen av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864) och domen av den 19 december 2019, Rust-Hackner och Gmoser (C-355/18 och C-356/18, EU:C:2019:1123) fastställs till exempel en rätt till uppsägning. Detsamma gäller för artikel 5 i rådets direktiv 85/577/EEG av den 20 december 1985 för att skydda konsumenten i de fall då avtal ingås utanför fasta affärslokaler (EGT L 372, 1985, s. 31; svensk specialutgåva, område 15, volym 7, s. 83), som omfattas av domen av den 10 april 2008, Hamilton (C-412/06, EU:C:2008:215). Det direktivet har upphävts och ersatts genom direktiv 2011/83, där det införs en annan lösning, där det nu föreskrivs en ångerrätt, samtidigt som det uttryckligen anges en tidsfrist.

⁴⁶ Se även skäl 24 i direktiv 2002/65 och dom av den 11 september 2019, Romano (C-143/18, EU:C:2019:701, punkt 36).

fullgjorts i sin helhet. För att uppnå syftet med denna bestämmelse verkar det alltså inte vara nödvändigt att tillåta konsumenter att utnyttja sin ångerrätt när avtalet i själva verket redan har fullgjorts.

109. Därför föreslår jag att domstolen ska besvara den fjärde frågan i mål C-155/20 och den sjunde frågan i mål C-187/20 med att artikel 14.1 i direktiv 2008/48 ska tolkas på så sätt att kreditgivaren inte får hindra konsumenten från att utöva sin ångerrätt om all den information som avses i artikel 10.2 i det direktivet ännu inte har inkluderats i kreditavtalet. En sådan rätt får emellertid inte längre utövas när alla de skyldigheter som omfattas av avtalet har fullgjorts i sin helhet.

E. Den femte frågan i mål C-155/20 och den åttonde frågan i mål C-187/20

110. Den hänskjutande domstolen har ställt den femte frågan i mål C-155/20 och den åttonde frågan i mål C-187/20 för att få klarhet i huruvida principen om förbud mot rättsmissbruk får åberopas av kreditgivaren för att förhindra konsumenten från att utöva sin ångerrätt enligt första meningen i artikel 14.1 i direktiv 2008/48 om det redan har gått en längre tid sedan avtalet ingicks.

111. För det första kan det konstateras att direktiv 2008/48 inte innehåller några regler om ett eventuellt missbruk av de rättigheter som fastställs i direktivet. Inte heller kan medlemsstaterna åberopa bestämmelser eller principer, inte ens om de har konstitutionell ställning, för att förhindra tillämpningen av unionsrätten.⁴⁷

112. Det kan dock påpekas att i unionsrätten föreskrivs den allmänna rättsprincipen enligt vilken enskilda personer inte får missbruka unionsrätten eller åberopa den på ett bedrägligt sätt.⁴⁸ Inom de områden som omfattas av unionsrätten ska möjligheten att åberopa rättsmissbruk när en persons utnyttjar en rättighet som hon eller han tillerkänns genom unionsrätten alltså uteslutande bedömas med hänsyn till denna princip och inte med hänsyn till kraven i nationell rätt.

113. Inom ramen för ett förfarande om förhandsavgörande ankommer det på domstolen att förtydliga räckvidden för unionens allmänna rättsprinciper genom att, i förekommande fall, närmare beskriva hur principen ska tolkas under de omständigheter som den hänskjutande domstolen beskriver i sin fråga,⁴⁹ medan det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva om denna situation motsvarar omständigheterna i det berörda fallet och sedan fatta ett slutgiltigt beslut om hur principen ska tillämpas korrekt i ett visst fall.⁵⁰

114. Vad beträffar den allmänna principen om förbudet mot rättsmissbruk har domstolen redan haft tillfälle att betona att det krävs både ett objektiva och ett subjektiva rekvisit för tillämpningen av denna princip.⁵¹

⁴⁷ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 17 december 1970, Internationale Handelsgesellschaft (11/70, EU:C:1970:114, punkt 3); dom av den 13 december 1979, Hauer (44/79, EU:C:1979:290, punkt 14), dom av den 18 oktober 2016, Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:774, punkt 28) och dom av den 16 juli 2020, Facebook Ireland och Schrems (C-311/18, EU:C:2020:559, punkt 100).

⁴⁸ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 6 februari 2018, Altun m.fl. (C-359/16, EU:C:2018:63, punkterna 48 och 49) och dom av den 26 februari 2019, T Danmark och Y Danmark (C-116/16 och C-117/16, EU:C:2019:135, punkt 76).

⁴⁹ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 februari 2006, Halifax m.fl. (C-255/02, EU:C:2006:121, punkt 77).

⁵⁰ Se, analogt, dom av den 14 december 2000, Emsland-Stärke (C-110/99, EU:C:2000:695, punkt 54) och dom av den 13 mars 2014, SICES m.fl. (C-155/13, EU:C:2014:145, punkt 34).

⁵¹ Se, exempelvis, dom av den 28 juli 2016, Kratzer (C-423/15, EU:C:2016:604, punkt 38).

115. Vad beträffar det objektiva rekvisitet krävs att det föreligger vissa objektiva förhållanden av vilka det framgår att resultatet av utövandet av den berörda rättigheten tydligt strider mot målsättningen med de berörda unionsbestämmelserna, trots att de villkor som uppställs i dessa bestämmelser formellt sett har uppfyllts.⁵²

116. Vad beträffar det subjektiva rekvisitet finns det ett krav på att det måste följa av en uppsättning objektiva rekvisit att det grundläggande syftet med de berörda transaktionerna är att erhålla en oskälig fördel till följd av unionsrättens tillämpning. Principen om förbud mot missbruk är därför inte tillämplig när transaktionerna i fråga – och, i synnerhet, valet att utnyttja vissa rättsliga alternativ eller att använda vissa upplägg – sannolikt har en annan självständig grund för motivering än att enbart få en sådan fördel.⁵³

117. I detta fall är det ostridigt att målsättningen med den ångerrätt som föreskrivs i artikel 14.1 i direktiv 2008/48 är att tillåta konsumenter att ändra sitt beslut om de, efter att ha tagit emot all den information som avses i artikel 10 i det direktivet, kommer fram till att de föredrar att inte ta ut den erbjudna krediten.⁵⁴

118. Jag skulle dock vilja betona att det som prövas av den nationella domstolen i föreliggande fall inte handlar om utövandet av ångerrätten som sådan, utan snarare om huruvida det går att åberopa artikel 14.1 b i direktiv 2008/48, där det fastställs att den rätten får åberopas utan tidsbegränsning så länge den information som avses i artikel i det direktivet inte har lämnats till konsumenten. Som jag förklarade tidigare menar jag att syftet med denna bestämmelse är att införa sanktioner mot långivare som inte lämnar den information som krävs.

119. I detta sammanhang anser jag att i de fall där den nödvändiga informationen inte har lämnats kan det faktum i sig att en konsument utövar sin ångerrätt flera år efter det att avtalet ingicks inte anses strida mot denna målsättning utan i stället förefaller ligga helt i linje med den.⁵⁵

120. Eftersom det första rekvisit som krävs för att fastställa förekomsten av rättsmissbruk under omständigheterna uppenbart inte kommer att föreligga anser jag att en kreditgivare inte kan åberopa principen om förbud mot rättsmissbruk för att hindra en konsument från att utöva sin ångerrätt i ett sent skede om kreditgivaren inte tidigare har gett konsumenten all den information som avses i artikel 10 i direktiv 2008/48. Detta är helt enkelt ett annat sätt att säga att det med nödvändighet verkar vara underförstått i detta rättssystem att en kreditgivare inte kan hänvisa till konsumentens nuvarande kännedom som grund för att motivera sin egen underlåtenhet att uppfylla de informationskrav som föreskrivs i artikel 10 i det direktivet.

121. Detta innebär dock inte att de sökande, inte ens de för vilka kreditavtalet ännu inte hade fullgjorts i sin helhet vid den tidpunkt då ångerrätten utövades, har rätt att hävda att kreditgivaren till följd av frånträdandet var skyldig att ersätta dem fullt ut för de inbetalade amorteringarna inklusive ränta, mot att bilen överfördes till säljaren. Att konsumenter *utövar sin ångerrätt* innebär inte nödvändigtvis att det bör leda till de *följder* som sökandena hävdar.

⁵² Se, exempelvis, dom av den 13 mars 2014, SICES m.fl. (C-155/13, EU:C:2014:145, punkt 32).

⁵³ Se dom av den 14 december 2000, Emsland-Stärke (C-110/99, EU:C:2000:695, punkterna 52 och 53).

⁵⁴ Se, analogt, men avseende uppsägningsrätt, dom av den 19 december 2019, Rust-Hackner och Gmoser (C-355/18 och C-356/18, EU:C:2019:1123, punkt 101).

⁵⁵ Däremot anser jag att principen om förbudet mot rättsmissbruk eventuellt skulle kunna tillämpas om det skulle fastställas att konsumenten vid upprepade tillfällen tog ett lån och sedan ångrade sig inom 14-dagarsperioden, för att sedan ta ett nytt lån och så vidare.

122. I detta sammanhang skulle man först kunna konstatera att enligt artikel 14.3 b i direktiv 2008/48 ska medlemsstaterna föreskriva att om konsumenten utnyttjar ångerrätten ska denne till kreditgivaren inte enbart återbetala det lånade kapitalet utan även upplupen ränta på det kapitalet, beräknat från och med den dag då ”krediten utnyttjades” av konsumenten (det vill säga ”användes”) ⁵⁶ till och med det datum då kapitalet betalades.

123. Det är sant att medlemsstaterna inom ramen för de sanktioner som de är skyldiga att införa i enlighet med artikel 23 i direktiv 2008/48 måste föreskriva att avsaknad av viss obligatorisk information i kreditavtalet kan leda till att utlåningsräntan går förlorad. Det framgår emellertid tydligt av lydelsen i den bestämmelsen att de sanktioner som ska åläggas vid ett brott mot unionsrätten ska vara proportionerliga. Enligt domstolens praxis innebär allt detta att sanktionernas stränghet ska vara anpassade till hur allvarliga de överträdelser är som beivras, och det ska särskilt säkerställas att sanktionerna verkligen har en avskräckande verkan samtidigt som proportionalitetsprincipen iakttas. ⁵⁷

124. Ur denna synvinkel bör det å ena sidan påpekas att låneränta inte enbart är en ersättning för handläggningen av lånet utan också i förekommande fall kompenserar för penningvärdesförsämringen. Å andra sidan leder ett utelämnande av någon del av den information som avses i artikel 10 i direktiv 2008/48 i sig till att tidsfristen för ångerrätten förlängs. När det gäller information som inte rör innehållet i avtalet, utan enbart gäller de rättsliga ramarna för avtalet – vilket är fallet i fråga om information om förfaranden utanför domstol – verkar ett utelämnande av den sistnämnda uppgiften inte vara grund för att motivera att den räntan går *fullständigt* förlorad. ⁵⁸ Ett sådant utelämnande är mycket mindre allvarligt än, till exempel, avsaknaden av en bedömning av den sökandes kreditvärdighet ⁵⁹ eller underlåtenhet att ange den effektiva räntan eller viss information om lånekostnaden för konsumenten. ⁶⁰ Jag anser att medlemsstaterna har ett visst handlingsutrymme i detta avseende och att de får föreskriva att underlåtenhet att lämna vissa uppgifter som inte rör parternas åtaganden i stället ska kompenseras genom avtalsviten.

125. I de fall där den tillämpliga dröjsmålsräntan vid den tidpunkt då avtalet ingicks inte har uttryckligen har angetts i form av en bestämd siffra – som det hänvisas till i fråga 1 – anser jag på liknande sätt att i den mån en uppgift inte gäller kostnaden för krediten i sig, utan snarare för ett eventuellt dröjsmål, är det också mer förenligt med proportionalitetsprincipen att ett sådant utelämnande skulle åtgärdas genom att detta utgör hinder för kreditgivaren att ta ut den dröjsmålsränta som föreskrivs i avtalet (och inte låneräntan), inbegripet, vid behov, beviljande av skadestånd.

126. När det för det andra gäller följderna av att återkalla ett kreditavtal för ett avtal om leverans av varor eller tillhandahållande av tjänster med hjälp av den krediten konstaterar jag att det i direktiv 2008/48 inte närmare fastställs vilka sådana följder borde eller skulle kunna vara. ⁶¹ Det är sant att den utnyttjade krediten i ett sådant fall kan betraktas som en kombinerad kredit, om de

⁵⁶ Användningen av begreppet *utnyttjades* förklaras av att det kan gå en viss tid mellan den tidpunkt då kreditavtalet undertecknas och den tidpunkt då försäljningen genomförs och krediten alltså används och betalas ut av banken.

⁵⁷ Se dom av den 9 november 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, punkt 63).

⁵⁸ Se dom av den 9 november 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, punkt 72).

⁵⁹ Se dom av den 27 mars 2014, LCL Le Crédit Lyonnais (C-565/12, EU:C:2014:190, punkt 45 och följande punkter).

⁶⁰ Se dom av den 9 november 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, punkt 70).

⁶¹ Artikel 14.4 i direktivet avser kompletterande tjänster till kreditavtalet och inte varor eller tjänster som finansieras med hjälp av ett kreditavtal. Jag konstaterar också att direktiv 2011/83, som innehåller bestämmelser om effekten av utövandet av ångerrätt på biavtal, endast tillämpas på distansavtal eller ett avtal utanför fasta affärslokaler, vilket inte verkar vara fallet för de berörda avtalen i de nationella målen.

villkor som anges i artikel 3 n i direktiv 2008/48 är uppfyllda. Men den enda bestämmelse i direktiv 2008/48 där det hänvisas till följderna av utnyttjandet av ångerrätt i samband med kombinerade kreditavtal, nämligen artikel 15.1, gäller det fall då en konsument utövar denna rätt i fråga om ett avtal om leverans av varor eller tillhandahållande av tjänster. Det finns dock inga bestämmelser som rör situationen där den utövade ångerrätten avser kreditavtal.

127. Man kan därför konstatera att det ankommer på medlemsstaterna att närmare fastställa verkan av utövandet av ångerrätten i relation till konsumentkreditavtal för försäljningsavtal som finansieras med de kreditavtalen. Detta bekräftas i skäl 35, där det anges att "[o]m en konsument frånträder ett kreditavtal genom vilket han har erhållit varor... bör detta direktiv inte påverka tillämpningen av någon bestämmelse i medlemsstaterna i frågor som rör återlämnande av varor eller frågor med sådan anknytning".

128. Medlemsstaternas handlingsfrihet i detta avseende är visserligen inte obegränsad, eftersom de inte får undergräva verkan av den ångerrätt som föreskrivs i direktiv 2008/48, men de får ändå reglera följderna av utövandet av denna rättighet för försäljningsavtalet. Framför allt kan jag inte se vad som skulle hindra en medlemsstat från att tillåta säljaren att ta hänsyn till värdeminskningen hos den vara som återlämnas och som har uppstått till följd av konsumentens användning när utövandet av ångerrätten leder till att försäljningen upphävs retroaktivt.

129. Jag lutar till och med åt att medlemsstaterna under vissa omständigheter är skyldiga att föreskriva att konsumenten ska betala säljaren en sådan kompensation, vilket för övrigt föreskrivs, inom deras respektive tillämpningsområden, i artikel 7 i direktiv 2002/65 och i artikel 14.2 i direktiv 2011/83.⁶² Förbudet mot obehörig vinst är i själva verket en gemensam rättsprincip för medlemsstaterna och den har, åtminstone underförstått, erkänts av domstolen som en av de allmänna principerna inom unionsrätten.⁶³ Enligt denna princip gäller att om en person har gjort en förlust som inneburit en vinst för någon annan, utan att denna vinst har någon som helst rättslig grund, så har vederbörande i allmänhet rätt att återfå vad som motsvarar det förlorade beloppet av den som gjort vinsten.⁶⁴

130. Eftersom den ångerrätt som berörs i föreliggande fall är en fråga för unionsrätten måste medlemsstaterna iakttäta den princip om förbud mot otillbörlig vinst som domstolen har bekräftat i sin beskrivning av följderna av utövandet av denna rätt.

131. I detta sammanhang kan man konstatera att om det i nationell rätt föreskrivs att vid ett frånträde av ett kreditavtal ska eventuella försäljningsavtal som är kopplade till det avtalet betraktas som upphävda, skulle säljaren kunna skadas samtidigt som köparen sannolikt kommer att öka värdet på sina tillgångar. Detta är normalt fallet vid försäljningen av en bil som finansieras genom ett kreditavtal, eftersom värdet på en bil sjunker med 10–30 procent på andrahandsmarknaden från och med den första körda kilometern, beroende på märke och

⁶² En rätt för säljaren till en sådan ersättning föreskrevs inte i Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7 av den 20 maj 1997 om konsumentskydd vid distansavtal (EGT L 144, 1997, s. 19) som var tillämplig på distansavtal före direktiv 2011/83. Direktiv 2011/83 antogs, som det konstateras i skäl 47 i direktivet, eftersom "[v]issa konsumenter utövar sin ångerrätt efter att ha använt en vara i större utsträckning än vad som är nödvändigt för att fastställa varornas beskaffenhet, egenskaper och funktionsduglighet. Konsumenten bör i sådana fall inte förlora ångerrätten men vara ansvarig för en eventuell minskning av varans värde. För att fastställa varornas beskaffenhet, egenskaper och funktionsduglighet bör konsumenten endast tillåtas hantera och undersöka en vara på samma sätt som man skulle få göra i en affär. Konsumenten bör exempelvis bara få prova ett klädesplagg och inte tillåtas använda det. Följaktligen bör konsumenten hantera och undersöka varan med tillbörlig omsorg under ångerfristen. Konsumentens skyldigheter vid utövande av ångerrätten bör inte avskräcka konsumenten från att utöva sin ångerrätt".

⁶³ Se i detta avseende exempelvis dom av den 16 december 2008, Masdar (UK)/kommissionen (C-47/07 P, EU:C:2008:726, punkt 47).

⁶⁴ Se, i detta avseende, dom av den 9 juli 2020, Tjeckien/kommissionen (C-575/18 P, EU:C:2020:530, punkt 82).

modell. En säljare som skulle tvingas ta tillbaka en bil skulle alltså med säkerhet drabbas av en förlust. Samtidigt skulle köparen med säkerhet öka värdet på sina tillgångar eftersom hon eller han inte skulle behöva bära denna nedskrivning.

132. Det är sant att principen om förbud mot otillbörlig vinst inte kan tillämpas när det är fråga om vållande eller oaktsamhet och alltså inte skulle vara tillämplig om säljaren verkligen hade brutit mot bestämmelserna i direktiv 2008/48. För att säljaren av varan ska betraktas som medansvarig för ett brott mot artikel 10.2 i direktiv 2008/48 på grund av bristande information i det undertecknade kreditavtalet måste säljaren dock ha deltagit när kreditavtalet ingicks eller utarbetades, vilket är endast en av de situationer som omfattas av begreppet *kombinerat kreditavtal* enligt definitionen i artikel 3 n i direktiv 2008/48.⁶⁵ I alla andra fall borde säljaren kunna åberopa principen om otillbörlig vinst.

133. Därför anser jag att om en konsument utövar sin ångerrätt får medlemsstaterna, åtminstone, frivilligt föreskriva att säljaren från återbetalningen får dra av ett belopp för bilens värdeminskning. Jag håller med om att en sådan lösning skulle kunna avskräcka konsumenter från att utöva sin ångerrätt, men jag anser att det är en normal konsekvens av att de har åtnjutit den berörda varan eller de berörda tjänsterna under en viss period.⁶⁶ Detta innebär att även om vissa sökandes utövande av sin ångerrätt inte förefaller vara missbruk kan säljaren endast tvingas återbetala hela bilens värde till köparen om det i nationell rätt uttryckligen föreskrivs en sådan lösning som en sanktion mot säljarens åsidosättande av vissa skyldigheter, såsom skyldigheten att enbart erbjuda köpare tjänster från kreditföretag vars avtal uppfyller bestämmelserna i direktiv 2008/48. Det åligger de nationella domstolarna att fastställa vilken den tillämpliga lagen är.

134. Mot denna bakgrund föreslår jag att domstolen bör besvara den femte frågan i mål C-155/20 och den åttonde frågan i mål C-187/20 med att unionens princip om förbud mot rättsmissbruk inte kan åberopas av kreditgivaren för att hindra konsumenten från att utöva sin ångerrätt enligt första meningen i artikel 14.1 i direktiv 2008/48 enbart på den grunden att det redan har gått en längre tid sedan avtalet ingicks. Av de skäl som jag nyss har beskrivit innebär detta emellertid inte att medlemsstaterna inte har rätt – de kan rentav vara skyldiga – att vidta lämpliga åtgärder inom sina egna rättssystem för att säkerställa att kreditgivare inte drabbas av ekonomiska förluster till följd av att konsumenten utövar ångerrätten.

V. Slutsats

135. Därför anser jag att domstolen bör lämna följande svar på de frågor som ställts av Landgericht Ravensburg (Regiondomstolen i Ravensburg, Tyskland):

- 1) Artikel 10.2 l i Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/48/EG av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG ska tolkas på så sätt att kreditavtalet för det första ska innehålla information om den gällande dröjsmålsräntan vid kreditavtalets ingående i form av en procentsats och för det andra, när den räntan kan variera,

⁶⁵ Även om domstolen redan har fastställt att näringsfriheten får omfattas av en rad olika ingripanden från offentliga myndigheter som, i allmänhetens intresse, får införa begränsningar för utövandet av ekonomisk verksamhet (se, exempelvis, dom av den 30 juni 2016, Lidl (C-134/15, EU:C:2016:498, punkt 34)), bör en person i princip endast hållas ansvarig för en annan persons handlingar om den personen var ansvarig för att kontrollera eller organisera den personens verksamhet.

⁶⁶ Man bör också komma ihåg att vad beträffar den information som avses i artikel 10 i direktiv 2008/48, som är avgörande för samtycke, har konsumenten alltid möjlighet att begära att kreditavtalet upphävs på grund av nationell rätt, vilket betonas i artikel 10.1 och skäl 30 i det direktivet.

den beräkningsformel som när det blir aktuellt kommer att användas för att beräkna den tillämpliga räntan och, om en referensränta eller ett referensvärde används som variabel, datum för offentliggörande samt var och av vem den offentliggörs.

- 2) Artikel 10.2 t i direktiv 2008/48 ska tolkas på så sätt att kreditavtalet ska innehålla en angivelse av alla tillgängliga förfaranden för klagomål eller prövning utanför domstol som finns tillgängliga för konsumenterna, och i förekommande fall, kostnaden för dessa förfaranden, huruvida klagomålet eller begäran om prövning ska lämnas in på papper eller elektroniskt, den fysiska eller elektroniska adress som sådana klagomål eller begäran om prövning ska skickas till samt de formella villkor som ska uppfyllas i de fall en underlåtenhet att uppfylla dem kan leda till att konsumenten förlorar en möjlighet att göra gällande sina rättigheter.
- 3) Artikel 14.1 i direktiv 2008/48 ska tolkas på så sätt att kreditgivaren inte får hindra konsumenten från att utöva sin ångerrätt om all den information som avses i artikel 10.2 i det direktivet ännu inte har inkluderats i kreditavtalet. En sådan rätt får emellertid inte längre utövas när alla de skyldigheter som omfattas av avtalet har fullgjorts i sin helhet.
- 4) Unionens princip om förbud mot rättsmissbruk kan inte åberopas av kreditgivaren för att hindra konsumenten från att utöva sin ångerrätt enligt första meningen i artikel 14.1 i direktiv 2008/48 enbart på den grunden att det redan har gått en längre tid sedan avtalet ingicks. Detta innebär emellertid inte att medlemsstaterna inte har rätt – de kan rentav vara skyldiga – att vidta lämpliga åtgärder inom sina egna rättssystem för att säkerställa att kreditgivare inte drabbas av ekonomiska förluster till följd av att konsumenten utövar ångerrätten.